

Razvoj turizma i utjecaj na zaštićena područja

Buršić, Ilenia

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:505322>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-01**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

ILENIA BURŠIĆ

**RAZVOJ TURIZMA I NJEGOV UTJECAJ NA
ZAŠTIĆENA PODRUČJA**

Diplomski rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

ILENIA BURŠIĆ

**RAZVOJ TURIZMA I NJEGOV UTJECAJ NA
ZAŠTIĆENA PODRUČJA**

Diplomski rad

JMBAG: 0303042282
izvanredni student
Studijski smjer: Turizam i razvoj

Predmet: Praktikum
Znanstveno područje: Područje društvenih znanosti
Znanstveno polje: Ekonomija
Znanstvena grana: Trgovina i turizam

Mentor: izv. prof. dr.sc. Aljoša Vitasović

Pula, listopad, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ilenia Buršić, kandidatkinja za magistru _____ ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Ilenia Buršić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Razvoj turizma i njegov utjecaj na zaštićena područja“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POIMANJE TURIZMA	3
2.2. Pokretački čimbenici.....	3
2.2.1. Turistička potreba.....	4
2.2.2. Turistički motivi	5
2.2.3. Rekreacija.....	5
2.3. Utjecaji turizma.....	6
2.4. Masovni turizam	7
2.5. Suvremeni turizam	8
2.6. Autentičnost u turizmu	9
3. HRVATSKI TURIZAM – RAZVIJENOST I OBILJEŽJA.....	11
3.1. Razvijenost i obilježja hrvatskog turizma	11
3.2. Turistička ponuda	14
3.3. Potreba za održivim razvojem turizma	17
4. ZAŠTIĆENA PODRUČJA PRIRODE	21
4.1. Definiranje zaštićenih područja i njihova kategorizacija	21
4.2. Zaštićena područja u Hrvatskoj	24
4.3. Upravljanje zaštićenim područjima	26
4.4. Kapaciteti za upravljanje zaštićenim područjima	28
5. PRIMJER IZ PRAKSE – RAZVOJ TURIZMA U ISTRI: ZAŠTIĆENO PODRUČJE KAMENJAK	30
5.1. O turističkoj destinaciji Istra – geografski položaj i razvijenost turizma	30
5.2. Zaštićeno područje Kamenjak.....	34

5.2.1. Gornji Kamenjak	37
5.2.2. Donji Kamenjak.....	37
5.2.3. Turistička ponuda na primjeru zaštićenog krajobraza Kamenjak 38	
5.3. Utjecaj turizma na zaštićeno područje Kamenjak	42
5.3.1. Zaštita prirode i turizam	44
5.3.2. Turistički pritisak na obalu i more.....	47
5.4. Orijentacije razvoja turizma na Kamenjaku	49
5.5. Selektivni oblici turizma na Kamenjaku	50
5.5.1. Sportski turizam.....	51
5.5.2. Ekoturizam	56
5.6. Swot (tows) za turizam na Kamenjaku	58
ZAKLJUČAK	60
SAŽETAK	62
LITERATURA	64
POPIS SLIKA.....	69
POPIS TABLICA.....	70

1. UVOD

Tema ovog diplomskog rada je „Razvoj turizma i njegov utjecaj na zaštićena područja“. Cilj rada je objasniti utjecaj razvoja turizma na zaštićena područja prirode. Svrha rada je istražiti utjecaje razvoja turizma na zaštićenom području rt Kamenjak. Turizam je danas postao način življenja, svakodnevnica mnogih. U njegove procese mnogi su uključeni direktno i indirektno i svakodnevno poprima sve veća obilježja društvenog fenomena. Kako se preko noći moralo pronaći rješenje za sve veće negativne utjecaje koje je turizam i njegovi tokovi ostavljao na destinacijama, počelo se razmišljati na koje načine spasiti, ali i unaprijediti destinacije, a rješenje se pronašlo u selektivnim oblicima turizma koji kao takvi služe kao svojevrsna zaštita jer imaju obilježja održivosti te poštuju nasljeđe sadašnjih, ali i budućih generacija. Najjužniji dio Istre, s 30 kilometara razvedene obale prepune slikovitih uvala, uvalica, rtova i plaža je Rt Kamenjak, gdje možete uživati u kupanju, ali i vidjeti jedno od najbogatijih nalazišta ostataka dinosaura u Europi na otočiću Fenoliga ili na poučnoj stazi napravljenoj u sklopu Javne ustanove Kamenjak, te svake godine privlači sve više posjetitelja. Upravo iz navedenog, područje polako počinje trpjeti posljedice prevelikog priljeva turista, te zahtijeva veću pozornost u načinima pružanja turističkih usluga i kapaciteta kako bi se krenulo stopama održivosti.

Nakon uvodnog dijela, u drugom dijelu rada će biti riječi o poimanju turizma, pokretačkim čimbenicima, turističkim potrebama, motivima, rekreaciji, o utjecajima turizma, o masovnom i suvremenom turizmu, te o autentičnosti u turizmu.

U trećem dijelu rada analizira se hrvatski turizam, njegova razvijenost i obilježja, turistička ponuda, te potreba za održivim razvojem turizma.

Četvrti dio rada u fokusu ima zaštićena područja prirode, pri čemu se ista definiraju i objašnjava se njihova klasifikacija. Zatim će biti analizirana zaštićena područja u Hrvatskoj, upravljanje zaštićenim područjima, te kapaciteti za upravljanje zaštićenim područjima.

Peti dio rada bavi se razvojem turizma u Istri, te prikazivanjem primjera zaštićenog područja prirode iz prakse, rt-om Kamenjakom, koji je smješten na jugu

Istre. Da bi se navedeno bolje razumjelo, analizira se geografski položaj i razvijenost turizma u destinaciji Istra, zatim zaštićeno područje Kamenjak (Gornji Kamenjak i Donji Kamenjak), turistička ponuda na primjeru zaštićenog krajobraza Kamenjak, utjecaj turizma na zaštićeno područje Kamenjak, zaštita prirode i turizam, turistički pritisak na obalu i more, orijentacije razvoja turizma na Kamenjaku, selektivni oblici turizma na Kamenjaku (sportski turizam i ekoturizam) te se u posljednjem potpoglavlju nalazi prikaz Swot i Tows matrice turizma na Kamenjaku.

Za izradu diplomskog rada korištena je metoda analize i sinteze, povijesna metoda, matematička metoda, metoda istraživanja, metoda promatranja, metoda deskripcije te metoda komparacije.

2. POIMANJE TURIZMA

Pojam „turizam“ je danas postao jedna od najvažnijih industrijskih grana te iz godine u godinu donosi sve veće prihode. Definicija turizma uistinu postoji mnogo, ponajviše zato što poimanje turizma ovisi o iskustvu i okruženju pojedinca. Turizam najjednostavnije definiramo kao skup odnos i pojava koji nastaju tijekom putovanja i privremenog boravka turista u određenoj destinaciji. Orlić (2013) navodi kako je glavni akter turizma turist, koji je prvenstveno putnik, no isto i komunikator koji prenosi i prosljeđuje materijalne i nematerijalne vrijednosti te sva stečena turistička iskustva dalje. Na sam razvoj turizma uvelike utječu globalizacija, socio-demografske promjene, ekologija, kadrovi, turistička politika, tržište, tehnologija, te gospodarska kretanja, navode Dulčić i Petrić (2001). Nekadašnji turizam koji se bazirao na masovnosti, zbog sve većih negativnosti danas su zamijenili odgovorniji načini razmišljanja o stvaranju i plasiranju ponude, pa zahvaljujući tome, sve se više ulaže u zaštitu i održivost destinacija. Danas svatko za sebe može pronaći nešto što će mu odgovarati u šarolikoj ponudi, čime se osigurava zadovoljenje želja i potreba mnogih.

Uvođenjem i razvojem selektivnih oblika turizma omogućena je veća diverzifikacija ponude uz veću fleksibilnost. Važna stavka kod razvoja takvih oblika jest poznavanje želja i mogućnosti turista te mogućnosti same destinacije. Od nekadašnjeg unificiranog proizvoda, danas svatko ima sebi na biranje. Današnje lice turizma je kooperativno i ekološki sve više nastrojeno jer se sve više uviđaju negativnosti pretjerane posjećenosti destinacija. Nastavak rada, u prvom poglavlju se osvrće na nekadašnji masovni turizam, te današnji, suvremeni. Osvrnut ćemo se na pokretačke čimbenike u turizmu te problemu autentičnosti u njemu.

2.2. Pokretački čimbenici

Kada govorimo o čimbenicima u turizmu, bitno je napomenuti kako je njih mnogo. Pirjevec (1998) navodi kako postoje mnogi čimbenici koji imaju svoj utjecaj na mnogo, poput formiranja, ponašanja i potrošnju turističke potražnje... "koja svojom prisutnošću u određenom prostoru i vremenu, koristeći različite turističke objekte, izaziva mnogobrojne međuzavisne odnose, bilo socijalnog bilo gospodarskog

značenja." (Pirjevec, 1998; 20). Pod pokretačke čimbenike autor dalje nabroja potrebe i motive turista te rekreaciju.

2.2.1. Turistička potreba

Kao turističku potrebu autor naglašava potrebu za privremenim napuštanjem svog domicila radi bijega od svog poznatog okruženja. Bijeg od standardnog provedenog vremena koje u svom domicilnom okruženju provodi svaki dan. Svaka standardna potreba može se naći i u vidu turističke potrebe, jer kako navodi Pirjevec(1998;25) "...turističke potrebe javljaju kao nadogradnja osnovnim potrebama, tj. nakon zadovoljenja primarnih, egzistencijalnih potreba."

Kada se govori o turističkim potrebama, mnogi autori turističke literature koriste se Maslowljevom Teorijom ljudske motivacije koja se sastoji od sedam potreba:

1. fiziološke potrebe,
2. potrebe za sigurnošću,
3. potrebe za pripadnošću,
4. potrebe za poštovanjem,
5. potrebe za samoostvarenjem,
6. potrebe za znanjem i razumijevanjem te
7. potrebe za estetikom.

Prema navedenim potrebama, svaka se može sagledati s turističkog pogleda, a Pirjevec prema autorima Mill i Morrison navodi potrebe i motivacije navedene u turističkoj literaturi prema Maslowu. Kod fizioloških potreba, motiv je relaksacija, a navodi su: bijeg, opuštanje, olakšanje napetosti, žudnja za suncem. Kod sigurnosti motiv je osiguranje, a navodi su: zdravlje, relaksacija, aktivan život. Ljubav je motiv pripadnosti, dok su navodi: društvenost, korijeni, privrženost, socijalni kontakti, zajedništvo, srodnost odnosa, međuljudski odnosi i održavanje osobnih veza. Kod potrebe za poštovanjem, motiv je ostvarenje, a navodi: prestiž i status, osobni razvoj, profesionalnost, društvena prepoznatljivost, uvjerenje o nečijem postignuću. Potreba

za samoostvarenjem kao motiv ima istinu prema vlastitoj prirodi, a navodi su sljedeći: istraživanje i osobna ocjena, vlastito upoznavanje te zadovoljavanje vlastitih želja. Potreba za znanjem i razumijevanjem kao motiv ima znanje, navodi su: kultura, obrazovanje, želja za lutanjem i zanimanja za druga područja. Estetske potrebe imaju motiv uvažavanja ljepote, a navodi u turističkoj literaturi su okolina i pejzaži. Ako se sve gore navedeno pojednostavi, Pirjevec (1998) turizam svrstava u sekundarne potrebe, odnosno, ako primarne nisu zadovoljene, do sekundarnih nismo ni stigli, jer ima mišljenje da sekundarne potrebe imaju daleko veći stupanj elastičnosti od primarnih potreba.

2.2.2. Turistički motivi

Sljedeći pokretački čimbenik koji Pirjevec (1998) navodi jesu turistički motivi, koje definira kao "...unutrašnji poticaj čovjeku da se uključi u turističke tokove, a turističku motivaciju tumačimo kao ponašanje čovjeka koji je potaknut tim unutrašnjim pobudama za uključenjem u turističku aktivnost, s ciljem da se zadovolji neka turistička potreba." (Pirjevec,1998;26). Inače sami motivi bivaju odrednice vrsta turizama, pa tako se može govoriti o različitim vrstama selektivnih turizama ovisno o motivima turista. No, jedan motiv često nije dovoljan jer je način na koji se turist ponaša jedan složen proces, i na odluku i djeluje određeni splet motiva koji će djelovati na samo zadovoljenje potreba turista. Kako bi se kvalitetno mogao planirati turistički razvoj, Pirjevec (1998) navodi važnost ocjene i predviđanja budućeg ponašanja turista u destinaciji.

2.2.3. Rekreacija

Posljednji pokretački čimbenik biva rekreacija koja je temeljna turistička potreba jer zbog rekreacije će turist napustiti svoje okruženje i uputiti se u nepoznato kako bi obnovio svoje psihičko i fizičko stanje. Pirjevec (1998) kao sinonim za turizam navodi termin aktivne dinamičke rekreacije. Ovdje je riječ o boravku čovjeka u turističkom središtu, privremenom, koji će se odvijati sve dok čovjek koji putuje ne zadovolji svoje

turističke potrebe. Kao cilj takvog putovanja, čovjek ima potrebu odmora, kako bi se vratio kući reinkarniran i bio spreman za vraćanje u svakodnevnu kolotečinu življenja.

2.3. Utjecaji turizma

Turizam je djelatnost koja je danas iznimno značajna za rast brojnih gospodarstava, pa se njegovi utjecaji na gospodarstvo promatraju s ekonomsko – društvenog, kulturnog, environmentalnog (okolišnog, ekološkog) i političkog stajališta. Učinci turizma mogu biti pozitivni i negativni. Ukoliko se turizmom upravlja na primjeren način, tada su njegovi učinci pozitivni. Smatra da su pozitivni učinci turizma brojniji, u odnosu na negativne učinke, koji se pravilnim rješenjima mogu ublažiti ili u potpunosti ukloniti. U ekonomskom pogledu turizam utječe na rast BDP-a, zaposlenosti, te životnog standarda lokalnog stanovništva. Lokalno stanovništvo kao jedan od važnijih dionika u turizmu, ostvaruje prihode od turističkih dolazaka, pa mu je cilj njegovati i razvijati pozitivne odnose prema turistima, prirodi, kulturnoj baštini, te na takav način utječe na održivost turizma, okoliša i buduće ekonomske egzistencije društvene zajednice. U skladu s tematikom rada, potrebno je promatrati environmentalni učinak turizma, u kontekstu zaštićenih područja prirode, pri čemu je turizam važan za lokalno stanovništvo, okoliš, odnosno prirodnu baštinu, te za kulturno – povijesnu baštinu. U navedenom pogledu turizam utječe na „stvaranje i održavanje gospodarskih prilika, poboljšanje kvalitete života te zaštitu kulturno - povijesne i prirodne baštine. Ako je riječ o održivom turizmu, rješavaju se i mnogi gospodarski i socijalni izazovi s kojima se suočavaju lokalne i, uglavnom male, ruralne zajednice. Uspješan razvoj turizma zahtijeva uzimanje u obzir niza međuzavisnih komponenti: zadovoljstvo turista i lokalne zajednice, zadovoljstvo nositelja ponude i očuvanost okoliša. Primarni motiv za podupiranje turizma temeljenog na prirodi njegov je potencijal da pomogne u očuvanju prirode. To se može postići jedino ako lokalna zajednica ima održivu i adekvatnu korist od prisutnosti turizma“ (Golub, Jaković, 2019., str. 5.). Ciljevi turizma trebaju biti usmjereni na zadovoljenje potreba i interesa lokalnog stanovništva, te na pružanje kvalitetnih turističkih usluga, u što treba biti uključena cijela lokalna zajednica, koju čini stanovništvo, njen okoliš, lokalna kultura i tradicija. Ljudska društva mogu

ostvariti pozitivne ekonomske koristi od turizma, ukoliko vode brigu o zaštiti određenih prirodnih područja, koja su važna za privlačenje turista, ali i za održivost lokalnih zajednica. Ukoliko su interesi turističkih djelatnosti usmjerene samo na profit, tada može do negativnih učinaka na lokalno stanovništvo i na okoliš. Suvremena društva teže modernosti, pa su često interesi lokalnih društvenih zajednica suprotstavljeni interesima uprava zaštićenih područja prirode, pa se pronalaze rješenja koja će donijeti koristi na obostrano zadovoljstvo, pri čemu je naglasak na održivom poslovanju turističkih poduzeća, kojima je cilj dugoročno poslovati, pa vode računa o važnosti očuvanja okoliša, bez čega bi turizam bio nezamisliv (turizam se ne može odvijati na onečišćenim područjima). Racionalnim upravljanjem u turizmu moguće je razvijati pozitivne turističke učinke, u protivnom će turizam negativno utjecati na životni standard lokalnog stanovništva, na prirodne i na kulturne resurse, što će se u konačnici negativno odraziti i na cjelokupno gospodarstvo.

2.4. Masovni turizam

Masovni turizam koristio je prirodne prednosti kao turističku atrakciju uglavnom bez ikakvih dodatnih atraktivnih sadržaja. Pretežito je bila riječ o velikom udjelu već unaprijed isplaniranih paket aranžmana koji su bili jednolični i unificirani. Nekadašnji turistički izleti rezultirali bi prevelikom okupacijom prirodnog prostora destinacija, čime bi dolazilo do narušavanja i mijenjanja same kvalitete turističke destinacije. Masovni turizam tako je prema Kušenu (2002) najraširenija vrsta turizma koja je obilježila razdoblje poslije Drugog svjetskog rata koji je imao mnogih nedostataka i negativnih učinaka; ugrozila se ekologija, narušila se kvaliteta življenja domicilnog stanovništva usred prevelikog pritiska turista, javile su se neprimjerene transformacije turističkih destinacija, zagađenje zraka i vode. Ipak, omogućio je i pozitivne stvari "...nagli gospodarski rast i poboljšanje ekonomske situacije određenih zemalja te privremeno smanjio nezaposlenost." (Orlić, 2013;69). Masovni turizam kao nekadašnji glavni motiv putovanja imao je vjeru. Kasnije, s razvojem svijeta i mnogih otkrića, poprima drukčije razloge poput lova ili pak vikinških borba, ali i gladi, rata ili pak određenih katastrofa prirodnog obujma. Ne tako davno, ovakva masovna putovanja bila su rezervirana za bogati stalež, no kasnije se s vremenom sve promijenilo. Jadrešić (2010) navodi kako se masovni turizam rodio i razvijao kao sezonska pojava, čime su

se generirali i razvili višestruki vanjski negativni utjecaji te je došlo do strukturalne unutrašnje ekonomske negativnosti. Samim time kako ima sezonski karakter, turističkim subjektima donosi umanjene i nedovoljno izdašne ekonomske učinke, što stvara domino efekt jer dolazi do negativnih implikacija turizma, ali i regionalnog razvoja. Sa sve izraženijim krizama i negativnostima, i samom procesu buđenja svijesti kod pojedinaca, ali i globalne i lokalne vlasti, Jadrešić (2010) navodi kako se tada povećala sama nužnost prelaska u selektivne i održive forme turizma koje će biti društveno prihvaćene. U nastavku obrade poglavlja "Poimanje turizma" saznat će se nešto više o navedenom suvremenom turizmu.

2.5. Suvremeni turizam

Kao reakcija na negativnosti masovnog turizma, počela su se tražiti rješenja za pravilniju preraspodjelu pritiska na destinacije, čime se došlo do pojma suvremeni turizam. Sve izražajnija potreba za autentičnosti, očuvanosti i fleksibilnosti rezultirala je stvaranjem humanijeg sadržaja za turiste, ali i za domicilno stanovništvo u vidu segmentiranog turizma. Kušen (2002) navodi kako trend suvremenog turizma balansira s lokalnim stanovništvom, odnosno kontaktom između turista i lokalnih stanovnika, zatim se izjednačava s autentičnošću i unikatnim formiranjem iskustva te uživanju u izvornom. Kod suvremenog turizma dolazi do promjene pozicije svih sudionika u turističkoj ponudi. Ovdje je za razliku od masovnog turizma naglasak na odmoru i opuštanju u određenoj kulturi života i rada lokalnog stanovništva, s uključivanjem doživljaja suvremenog; bilo to edukacija, sport, avantura, gastronomija, kultura i povijest i sl. Kao suprotnost nekadašnjem masovnom turizmu, uvrstili su se novi oblici turizma, selektivni, koji su pomogli smanjiti prevelik priljev turista u priobalna područja i smanjili pritisak na prometnicama. "Novi turizam naziva se još i turizam specijalnih interesa, odnosno segmentirani turizam, koji nije u opreci s onim masovnim, jer i novi turizam može biti masovan" (Orlić,2013;69). Iako je Orlić u pravu svojom izjavom, u drugu ruku i Jadrešić (2010;226) daje odličnu konstataciju: "Nema nikakve sumnje da selektivni pristup i selektivni turizam pruža humaniju alternativu masovnom turizmu!" Njihova misao vodilja jest održivi razvoj i očuvanje postojećeg te se sve više ulaže u razvoj raznih selektivnih oblika turizma. Vukonić (2010) također

naglašava održivi razvoj kao rješenje, jer takav oblik razvoja nastoji zadovoljiti potrebe onih koji su sada tu i onih koji će tek doći, uz sustavnu zaštitu resursa zadovoljavajući ekonomske, socijalne i estetske potrebe u očuvanju kulturnog integriteta, biološke raznolikosti i ekološkog procesa te svih popratnih pomažućih sustava. Više o održivom turizmu bit će u poglavlju 3.3.

Iako je suvremeni turizam kao i masovni rezultirao određenim negativnostima, početak razvijanja selektivnih oblika rezultiralo je time da je diverzificirana ponuda omogućila valorizaciju različitih kulturnih dobara uz provođenje načela održivog turizma što je pozitivno utjecalo na sam razvoj. "Vrlo je teško stvoriti jednostavnu sliku o turizmu. Previše je čimbenika u igri" (Pirjevec, 1998;18). Turizam se iz korijena izmijenio, i danas je postao nešto sasvim suprotno nekadašnjemu, primarna stavka postala je zaštita okoliša i održivost destinacija jer treba nešto ostaviti i budućim naraštajima. U suvremenom, selektivnom turizmu, pobijedit će onaj koji je u uskoj povezanosti s tržištem, nastoji pratiti ponudu i potražnju te konstantno ulaže u razvoj kako ponude tako i djelatnika koji su nositelji te ponude. Jadrešić (2010;341) kaže "...ne mijenjati odijela već svoja uvjerenja." Važno je biti što bliži korisnicima kako bi se najbolje iskoristile sve blagodati, ekonomske i društvene, od suvremenog turizma.

2.6. Autentičnost u turizmu

Kada je riječ o onome što turist očekuje u određenoj destinaciji, njemu je bitno da doživi izvorno; autentično, dakle ono nešto što je stvoreno zbog tradicionalnih razloga od osobe koja se razumije u tu tradiciju. Želi imati doživljaj uz aktivnost i sudjelovanje u autentičnom i realnom. Koliko kvalitetnu ponudu će određena destinacija imati, uvelike ovisi o samoj autentičnosti njena sadržaja što će omogućiti izdvajanje od ostalih, te izlazak iz unificirane ponude, dok će nešto autentično kod turista omogućiti kvalitetno turističko iskustvo jer smo mu u ponudi osim osnovnoga, ponudili dodanu vrijednost. Autentičnost u destinaciji veoma je tražena, i smatra se bitnim segmentom turističke ponude. "Autentičnost određenog sadržaja omogućuje receptivnoj zemlji kvalitetu turističke ponude te različitost i jedinstvenost kao glavnu atrakciju" (Orlić, 2013;74). U trenu dolaska turista u destinaciju, autentičnost se

izgubi prvenstveno zato što taj isti turist nije dio te destinacije, nije autentičan, a Orlić (2013) prema Olsen (2002) navodi kako autentičnost u turizmu zahtijeva mijenjanje uloge turista- njegovo upoznavanje s načinom života i življenja i prihvaćanje takvog načina kao svojeg, gdje za autentično dakle treba točno prezentirati prošlost i sadašnjost. Kako se turizam razvija, tako se i sama autentičnost razvija u skladu s turizmom, jer određene stvari koje se u početku počinju organizirati kako bi turisti imali dodanu vrijednost u destinaciji, s nekim vremenom jednostavno postaju sastavni dio destinacije. Autorica dalje navodi razmišljanja nekih ljudi da su turisti ti koji potiču razvoj očuvanja kulturne baštine, a drugih je pak strah kako će turisti tu autentičnost osporiti.

Nešto što je postojalo prije i nešto što se do sad izmijenilo, također biva autentično kao npr. "stari boškarin radnik" i "novi " boškarin na tanjuru, te prema riječima Orlić (2013;78): "Identitet, pa i autentičnost, promjenjiva je kategorija, nikako jednoznačna." S mnogo ponude koja se turistima nudi, oni u destinaciji traže ono nešto što će njima predstavljati autentično i biti njihova turistička motivacija, manje bitno je li to nešto staro ili nešto novo. Koliko i na koji način turist proživljava i doživljava navedenu autentičnost, uvelike ovisi o samoj uključenost domicilnog stanovništva u komunikaciji s turistom, jer ipak je domicilno stanovništvo nositelj kulture destinacije. Naravno, bitno je napomenuti kako se u destinaciji ne može uvijek očekivati stopostotna autentičnost jer živimo u svijetu koji se preko noći mijenja, dakle, samu granicu autentičnosti teško je striktno odrediti.

3. HRVATSKI TURIZAM – RAZVIJENOST I OBILJEŽJA

U ovom poglavlju će biti riječi o hrvatskom turizmu. Za bolje razumijevanje navedenog bit će analizirana razvijenost i obilježja hrvatskog turizma, turistička ponuda, te potreba za održivim razvojem turizma u Hrvatskoj.

3.1. Razvijenost i obilježja hrvatskog turizma

Hrvatski turizam je prošao trnovit put u svom razvoju. „Nakon uspostave državne samostalnosti prošao je dvadesetogodišnji proces tranzicije bremenit svim problemima i proturječnostima gospodarskog i društvenog razvitka zemlje. Noseći teret naslijeđene i razmjerno neefikasne poslovne strukture, suočavajući se s posljedicama rata i s efektima različitih i često suboptimalnih modela privatizacije, hrvatski turizam je ipak pokazao svoju vitalnost zahvaljujući snazi i interesu inozemnog tržišta, atraktivnosti zemlje i, osobito, otpornosti turizma kao fenomena na povremene globalne poremećaje“ (Strategija razvoja turizma RH do 2020., 2013., str. 3.). Hrvatski turizam je u zadnjih dvadesetak godina iznimno napredovao, čemu je pridonio razvoj brojnih dokumenata, od kojih značajnu ulogu ima Strategija razvoja turizma do 2020. godine, koja je uspostavljena 2013. godine, s ciljem jačanja konkurentnosti turizma Hrvatske na međunarodnom tržištu. Ulaskom u Europsku uniju 2013. godine hrvatski turizam je bio suočen s globalnim izazovima, ali je i dobio priliku razvoja, pri čemu je Hrvatska primjećena kao turistička destinacija koja ima potencijala za budući rast.

Kreiranjem Strategije razvoja turizma do 2020. godine otvoren je prostor za stvaranje turizma u skladu sa zahtjevima potrošača. Nadalje, putem navedene Strategije stvorene su politike, smjernice na temelju kojih će se sigurno razvijati turizam kakav Hrvatskoj treba za jačanje konkurentnosti i za korištenje resursne osnove na načelima održivog razvoja.

Strategijom razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine postavljeni su koncepti za učinkovitije djelovanje nositelja turističke politike, uz prethodno uspostavljanje ograničenja i razvojnih mogućnosti hrvatskog turizma, zatim za pametnije privlačenje investicija inozemnih i domaćih ulagača, te za korištenje sredstava iz fondova Europske unije. Hrvatski turizam obilježavaju brojne transformacije, koje su vidljive u kreiranju inovativnih turističkih proizvoda i unaprjeđenju smještajne ponude (posebno na obali, otocima, te posljednjih godina u sve većem broju i u kontinentalnim nerazvijenim područjima), učinkovitijem korištenju prirodnih i kulturnih resursa te drugog.

Proces inoviranja u hrvatskom turizmu još se uvijek nije dovoljno osvijestio, ali se u sklopu programa EDEN koji promovira održivi turizam temeljen na inovacijama, te potiče turističke destinacije na natjecanje u području inovativnog razvoja ruralnog turizma prema principima društvene, ekološke i kulturne održivosti, čime dobivaju naslov Europske destinacije izvrsnosti (Šergo, Alfić, *Inovacijske perspektive hrvatskog turizma*, u Gržinić, Bevanda, 2014., str. 98.). Prema navedenom glavni ciljevi hrvatskog turizma odnose se na razvoj novih i inovativnih turističkih proizvoda, te na obogaćivanje i unapređenje ukupne turističke i ugostiteljske ponude. Velike perspektive u razvoju inovacija u Hrvatskoj ima ruralni turizam, koji se učinkovito nosi s održivošću okoliša, usvajanjem novih tehnologija i sigurnosti života u zajednici. O razvijenosti turizma u Hrvatskoj danas svjedoče brojni pokazatelji, od kojih su najvažniji broj dolazaka i noćenja turista, potrošnja turista koja se manifestira kroz prihode od turizma, koji s velikim udjelom sudjeluju u ukupnom BDP-u države.

Turizam je u Hrvatskoj razvijen, ali najviše u obalnim dijelovima, na području Jadranske Hrvatske, dok su kontinentalni dijelovi nedovoljno razvijeni. Obilježje hrvatskog turizma je visoka razina sezonalnosti, što bi značilo da je turizam najrazvijeniji u ljetnim mjestima, kada su razvijenije turističke destinacije preplavljene turistima. Turistički proizvodi su posljednjih godina diverzificirani i inovativni, ali još uvijek u nedovoljnoj mjeri, pa je turistička ponuda još uvijek ograničena, stoga je istu potrebno proširiti implementiranjem selektivnih oblika turizma koji su zastupljeni u potražnji, a u ponudi su veoma oskudni. Suvremeni razvoj hrvatskog turizma okrenut je korištenju Interneta i svih prednosti koje on nudi, pri čemu se posebno ističe mogućnost brze, jeftinije i učinkovitije promocije turizma putem raznih mobilnih aplikacija (npr. Facebook, Instagram), putem web stranica, blogova te drugih

sadržaja koje koriste novi turisti za dobivanje informacija o turističkim destinacijama. Suvremeni turisti su okrenuti korištenju moderne tehnologije, zdravijem načinu života, bijegu od svakodnevice, maksimalnom i organiziranom iskorištavanju svojeg slobodnog vremena, pa zahtijevaju što više događaja i turističkih sadržaja na temelju kojih će obogatiti svoje iskustvo. Stoga je hrvatski turizam okrenut ispunjavanju takvih specifičnih turističkih potreba, pa svoju ponudu nastoji obogatiti korisnim, edukativnim, zanimljivim, kreativnim i zabavnim sadržajima, koji su uvršteni u turističku ponudu. O turističkoj ponudi Hrvatske bit će više u potpoglavlju 3.2.

O razvijenosti turizma u Hrvatskoj svjedoči broj dolazaka i noćenja turista, koji su svake godine u rastu. „U 2019. u komercijalnim smještajnim objektima ostvareno je 19,6 milijuna dolazaka i 91,2 milijuna noćenja turista. U odnosu na 2018., ostvaren je porast dolazaka turista za 4,8% te porast noćenja za 1,8%. Domaći turisti ostvarili su 2,2 milijuna dolazaka i 7,1 milijun noćenja, što je porast dolazaka za 9,4% i porast noćenja za 9,6 u odnosu na 2018. Strani turisti ostvarili su 17,4 milijuna dolazaka i 84,1 milijun noćenja, što je 4,3% više dolazaka i 1,2% više noćenja u odnosu na 2018.“ (DZS, 2020.).

U 2020. godini je broj dolazaka i noćenja u Hrvatskoj bio manji u odnosu na prethodna razdoblja, zbog globalne zdravstvene pandemije uzrokovane virusom Covid 19. Turisti koji su se odvažili na putovanja u uvjetima koji zahtijevaju izolaciju, nošenje maski, dezinficiranje ruku i prostora u kojima se boravi, u 2020. godini su pribjegavali više u održiva ruralna prirodna područja, u kojima je razvijen ekoturizam, koji omogućava uživanje u prirodi, zdravoj hrani, miru i svježem zraku, te nadasve zaštititi i očuvanju vlastitog zdravlja.

„I prije pojave koronavirusa mlađe su se generacije potrošača, više od ijedne prijašnje, zainteresirale za održiv način života, a zdravstvene krize i ekološke katastrofe dodatno će ih motivirati da ulažu u brendove koje se brinu za njih koliko i za planet. Idućih godina s uspjehom bi mogli poslovati poduzetnici koji će se usredotočiti na razvoj i prodaju ekoloških i 'čistih' proizvoda (Babić, 2020., <https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/nove-strategije-koronavirus-ce-brendove-gurnuti-prema-odrzivosti-i-ekologiji-130437>). Smatra se da će se za skladan rast turizma u budućnosti turistička potražnja i ponuda okrenuti prirodnim područjima, što je za Hrvatsku prednost, jer će na takav način kontinentalna Hrvatska napokon dobiti priliku za svoj razvoj, jer su njene destinacije poznate kao ruralna područja koja nude

mogućnosti razvoja podvrsta ruralnog turizma: ekoturizma, seoskog turizma i agroturizma.

3.2. Turistička ponuda

Turistička ponuda Hrvatske je bogata i raznolika, s implementiranim selektivnim oblicima turizma. Čini je sustav turističkih proizvoda hrvatskog turizma: „sunce i more, nautički turizam, zdravstveni turizam, kulturni turizam, poslovni turizam, golf turizam, cikloturizam, eno i gastroturizam, ruralni i planinski turizam, pustolovni i sportski turizam, ostali važni proizvodi (eko, omladinski i socijalni turizam)“ (Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine, str. 34.). Diverzificiranjem turističkih proizvoda hrvatskom turizmu je otvorena mogućnost produljenja sezone i privlačenje različitih segmenata posjetitelja, posebno onih koji imaju veću platežnu moć te su skloniji obećavajućoj potrošnji (npr. nautičari, kulturni turisti, turisti zdravstvenog turizma te dr.). Turističku ponudu Hrvatske čine razni čimbenici.

Općenito, „čimbenici ponude nekog prostora za potrebe turističke valorizacije (iskoristivosti) su:

- turističke atrakcije (prirodne/društvene i kombinacija istih),
- komunikativni ili prometni čimbenici (do, unutar destinacije, promet u mirovanju),
- turistička receptiva (smještajni kapaciteti)“ (Gržinić, 2019., str. 29.).

Hrvatska je država prekrasne prirode i bogate povijesti, pa turističku ponudu čine čimbenici brojnih prirodnih i kulturnih resursa, raznovrsni smještajni objekti (hoteli, kuće, apartmani, kampovi, ville, hosteli te dr.), ugostiteljski objekti, dobra prometna povezanost, vode (rijeke, jezera, Jadransko more), povoljni klimatski uvjeti i reljef. Prirode atrakcije čine prirodna bogatstva, koja se danas veoma cijene i štite. Prirodni resursi (rijeke, more, jezera, biljni i životinjski svijet te dr.) se štite od nepoželjnih izmjena uslijed djelovanja turizma, pa su danas područja određenih prirodnih resursa u Hrvatskoj osnovana kao zaštićena pod nazivima nacionalnih parkova, rt-ova,

rezervata i slično. Prirodna bogatstva Hrvatske su raznolika s obzirom na geografsko prostiranje, te su sastavni dio nacionalnog bogatstva koje namijenjeno klasičnoj potrošnji, stoga je očuvanje njihove vrijednosti određeno zakonima, od kojih je za Hrvatsku značajan Zakon o zaštiti prirode.

Zakon o zaštiti prirode je dopunjen i izmijenjen u skladu s europskim zakonodavstvom 2019. godine, te je na snazi od 2020. godine. Harmonizaciji Zakona s EU pridonijele su europske direktive (Direktiva o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore, i Direktiva o očuvanju ptica), kojima je kao i navedenom Zakonu cilj zaštita i očuvanje prirode (Zakon o zaštiti prirode, čl. 4.). Prirodni resursi su osnovica za razvoj turizma, te utječu na atraktivnost zemlje. Prirodna bogatstva atrakcijske osnove Hrvatske čine zaštićena područja (rezervati, nacionalni parkovi, parkovi prirode, parkovi šuma, spomenici prirode, te dr. (Družić, Akrap, Barić, 2003., str. 75.). O vrijednosti prirodne i kulturne baštine svjedoči i UNESCO-va zaštita istih, na čijoj se listi zaštićene prirodne i kulturne baštine nalaze razni objekti, koji su sastavni dio turističke ponude Hrvatske.

Da bi neki „kulturni spomenik ili prirodna atrakcija bili uvršteni na popis, moraju proći strogi proces odabira koji ima više kriterija poput uvjeta da predstavljaju remek - djelo ljudskog kreativnog genija ili pak da su neusporediv prirodni fenomen izvanredne prirodne ljepote i estetske vrijednosti. Ove je kriterije zadovoljilo nešto više od 900 lokaliteta diljem našeg planeta, a Hrvatska se može pohvaliti s čak deset kulturno-povijesnih i prirodnih ljepota upisanih u UNESCO-ov popis svjetske spomeničke baštine:

- Dioklecijanova palača u Splitu,
- Eufrazijeva bazilika u Poreču,
- Nacionalni park Plitvička jezera,
- Romanički grad Trogir,
- Stari grad Dubrovnik,
- Šibenska Katedrala,
- Starigradsko polje,
- Stećci - srednjovjekovni nadgrobni spomenici (Velika i Mala Crljavica), Dubravka/sv.Barbara (Konavle),
- Mletački sustav obrambenih utvrda iz 16 i 17. stoljeća (Utvrda sv.Nikole, obrambene zidine grada Zadra),

- iskonske i drevne bukove šume Karpata i drugih regija Europe: Nacionalni park Paklenica, Hajdučki i Rožanski kukovi, Nacionalni park Sjeverni Velebit“ (Camping.hr, 2020., <https://www.camping.hr/hr/hrvatska/spomenici-unesco>).

Nacionalni park Paklenica je značajan zbog svoje jedinstvene prirodne osnove, koju čine prekrasna najočuvanija šumska područja i geomorfološki oblici. Godine 1949. godine Paklenica je proglašena nacionalnim parkom koji se prostire na južnom Velebitu, na području Dalmacije, na površini od 95 km² (Nacionalni park Paklenica, 2020., <https://www.np-paklenica.hr/hr/>). Područje Paklenice je pogodno za uživanje u estetskoj ljepoti prirode, za uživanje u geologiji, kršu, šumama crnog bora i bukve, u biljnom (preko 1000 biljnih vrsta i podvrsta, od čega je ukupno 80 endemskih vrsta), u životinjsku svijetu (sisavci poput šišmiša, gmazovi, vodozemci, leptiri, ptice), sportskim aktivnostima poput trčanja, pješaćenja, planinarenja, penjanja po planinskim liticama (Slika 1.) kanjona Velike Paklenice.

Slika 1.: Nacionalni park Paklenica – penjanje po stijenama kanjona Velike Paklenice

Izvor: Nacionalni park Paklenica, *Brošura Nacionalni park Paklenica*, 2012., str. 9., dostupno na: https://www.np-paklenica.hr/images/brosure/paklenica%20hr_eng%2012+4%20web.pdf (30.09.2020.)

Na Paklenici je razvijen ruralni ekoturizam, za koji je značajan smještaj u ekokuci i konobi Marasović, u zaseoku Marasovići, po potoku Velika Paklenica na kojemu se nalazi 13 starih mlinova iz 19. stoljeća, koji su danas nefunkcionalni, ali su posjećeni od velikog broja turista, po vidikovcu i utvrdi pod nazivom Paklarić, te po poučnoj stazi koja se naziva „Pjeskarica“, a proteže se od mlinova Velikog potoka do glavnog parkirališta. Atrakcije Nacionalnog parka Paklenica su špilja Manita peć i ugostiteljski objekt pod nazivom Šumska kuća, koji nudi tradicionalne gastronomske specijalitete i tople napitke (Brošura Nacionalni park Paklenica, 2012., str. 6.).

Gradovi koji su u Hrvatskoj najposjećeniji zahvaljujući kulturnoj baštini koja je uvrštena u turističku ponudu su dalmatinski gradovi poput Dubrovnika, Splita, Šibenika, Trogira, te dr., istarski gradovi poput Poreča, Pule, Rovinja, Novigrada, te gradovi kontinentalne Hrvatske poput grada Zagreba, Varaždina, Osijeka, Karlovca te mnogih drugih gradova. Područja koja su karakteristična po prirodnoj baštini su kontinentalni i pomorski dijelovi Dalmacije i Istre, središnja i istočna Hrvatska (okolica grada Zagreba, Zagorje, Međimurje, Slavonija, Baranja, te dr.). Više o zaštićenim prirodnim područjima Republike Hrvatske koja su dio turističke ponude bit će u 3. poglavlju, dok će primjer iz prakse biti prikazan u 4. poglavlju. U nastavku će biti riječi o potrebi za održivošću turizma.

3.3. Potreba za održivim razvojem turizma

Današnji turizam, nakon masovnosti, koja je u nekim područjima još uvijek prisutna (Nacionalni park Plitvička jezera, Stari grad u Dubrovniku), zahtijeva drugačiji pristup upravljanju turizmom, pa je razvijen pojam održivog turizma, kao trenda koji jamči očuvanje okoliša, skladan odnos lokalnog stanovništva i turista, te očuvanje prirodne i kulturne baštine. Na Slici 2. prikazana su Plitvička jezera koja su izložena degradaciji okoliša uslijed masovnosti, pa to područje zahtijeva provođenje

održivog razvoja turizma. „Plitvička jezera su na UNESCO-vu popisu svjetske baštine, one prirodne. I njima, poput Dubrovnika, prijeto da budu izbrisana s tog popisa. Kao i u slučaju Dubrovnika, i Plitvička jezera ugrožavaju pohlepa i glupost lokalnih vlasti i poduzetnika, što rezultira sve većim brojem turista te sve većim zagađenjem jezerske vode i okoliša. Već nekoliko godina Zelena akcija upozorava Sabor i druge slične adrese, kao i cjelokupnu javnost na pojačanu apartmanizaciju i komercijalizaciju NP-a Plitvička jezera koje je omogućio Prostorni plan područja posebnih obilježja Nacionalnog parka Plitvička jezera iz 2014., a koji se izravno kosi s primarnom zadaćom NP-a – zaštitom prirode“ (Popović, 2017., <https://express.24sata.hr/top-news/politika-plus-biznis-plitvice-plivaju-u-fekalijama-13520>). Plitvička jezera zahtijevaju provođenje strogih mjera održivosti, od kojih su neke već realizirane a to su regulacija broja posjetitelja putem kupovine ulaznica preko interneta, čime se utječe na smanjenje turističkih pritisaka na okoliš, zatim učestalo kontroliranje otpadnih voda od strane inspekcije, dok bi se ograničenje legalizacije gradnje novih apartmana tek trebalo provesti, kao i izgradnja sustava za zaštitu vode od fekalija, te provođenje učinkovitijeg gospodarenja otpadom.

Slika 2.: Plitvička jezera

Izvor: Popović, E, *Politika plus biznis: Plitvice plivaju u fekalijama*, Express, 2017., dostupno na: <https://express.24sata.hr/top-news/politika-plus-biznis-plitvice-plivaju-u-fekalijama-13520> (30.09.2020.)

Održivi turizam teži alternativnim ili selektivnim oblicima turizma, od kojih je za održivost najznačajniji ekoturizam, kojemu je cilj racionalno korištenje i zaštita prirodnih resursa (vode, zraka, prirode) u turizmu. „U tom pravcu razvio se pokret održivog turizma. Održivi turizam obuhvaća sve forme turizma koje respektiraju sav prirodni, izgrađeni i kulturni okoliš zemlje domaćina i interese svih uključenih strana. Planiranje takvog turizma trebalo bi uvažiti prava i potrebe domaćeg stanovništva, njihovih resursa, životnog stila i kulture i njihovo pravo da utječu na sudbinu lokalnih resursa. Ne tako davno vjerovalo se da je dovoljno što lokalno stanovništvo turističkih područja od turizma najviše zarađuje, pa se nerijetko nije vodilo računa o njihovim interesima“ (Vidak, Sindik, 2015., str. 298.). Međutim, danas su vjerovanja drugačija, pa je naglasak na rastu turizma pod uvjetom praćenja dimenzija održivosti koje obuhvaćaju ekološku, ekonomsku i društvenu dimenziju. Za ostvarivanje prihoda od turizma treba se prvenstveno voditi briga o očuvanju okoliša i o životu lokalnog stanovništva izloženog turističkim tokovima. S pojmom održivog turizma povezuje se i pojava pojma „zeleni turizam“. S ciljem provođenja održivog ili zelenog turizma u Hrvatskoj kreirani su brojni dokumenti (strategije, zakoni, planovi), od kojih je veoma značajan Akcijski plan razvoja zelenog turizma, prema kojem pojam „zeleni turizam ne podrazumijeva posebnu vrstu turizma, već horizontalnu temu relevantnu za sve vrste turizma. Ona s jedne strane obuhvaća podteme zaštite i očuvanja okoliša, a s druge strane turističke podteme vrednovanja prirode i okoliša. Tematski obuhvat prve podteme su sve aktivnosti kojima se izbjegava, smanjuje i kompenzira pritisak turizma na okoliš, s ciljem osiguranja njegove okolišne održivosti“ (Carić, Škunca, 2016., str. 1.). Održivi turizam osim okoliša uključuje i prethodno navedene dimenzije, društvenu i ekonomsku, a sve tri su međuovisne, ali posljednje dvije koje su navedene bile bi onemogućene u svom rastu kada bi ekološka ili okolišna dimenzija bila degradirana. Stoga je za održivost turizma najvažnija ekološka dimenzija kojoj je cilj smanjenje negativnih utisaka turizma na okoliš. U Hrvatskoj su neke destinacije poznate po masovnosti turizma (Dubrovnik, Plitvička jezera) pa prevladava potreba za zaštitom istih praćenjem trendova održivosti.

„Uvidom u trendove primjene okolišne održivosti u RH može se navesti sljedeće:

- kao relativno razvijena turistička destinacija slijedi svjetske i EU trendove, pa često i sudjeluje u pilot projektima kojima se testiraju novi alati i prakse,

- u RH je okolišna održivost turizma u visokoj mjeri prepoznata među prioritetima u strategijama i planovima, no stvarnost podosta zaostaje s:
- nepotpunom integriranošću u razvojne planove,
 - još uvijek skromnim udjelom u ukupnoj i raznolikoj ponudi,
 - još uvijek ne uspostavljenim poticajnim i podržavajućim okruženjem sa svim standardnim elementima (informiranje, osvješćivanje, educiranje, tehnička pomoć, financijske potpore, umrežavanje, promocija, itd.),
 - ali s jasnim trendom brzo rastućeg broja zelenih inicijativa, projekata i programa“ (Carić, Škunca, 2016., str. 13.).

Neke od inicijativa koje se provode s ciljem održivosti turizma u Hrvatskoj su Nacionalni plan djelovanja na okoliš, čiji se sadržaj temelji na rezultatima izvješća o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj, zatim portal pod nazivom „Održivi turizam Hrvatska“ na kojem se prikupljaju podaci o održivom turizmu s primjerima iz dobre prakse, od kojih su neki: „Platforma Ecobnb, Etno Art Travel, Valamar Riviera - suradnja s OPG-ovima, HALUbike - javni servis za prijevoz biciklima u Općini Viškovo, Promotivni film o baranjskoj turističkoj ponudi, Edukacija biciklističkih vodiča u Istri, Električni katamarani u Nacionalnom parku Krka, "Konavoski dvori" uskoro prvi zeleni restoran u Hrvatskoj, Općina Podstrana i mnoštvo EKO projekata, Zeleno poslovanje turističke kompanije Valamar Riviera, Brošura "Istra ecoxperience - Sve eko iz Istre", Grad Zadar pokretač održivijeg načina prijevoza, Eco Domus u Istarskoj županiji, Histria Aromatica, te dr.“ (Održivi turizam Hrvatska, 2020., <http://www.odrzivi.turizam.hr/>). Nadalje inicijative koje se provode s ciljem održivosti su projekti EU u čijem je sastavu i Hrvatska, poput projekta Destinet i Eden. Destinet predstavlja mrežu znanja za održivi turizam država Europe, koju kroz svoje projekte podržava Europska komisija, europska mreža održivog turizma Ecotrans, Europska agencija za okoliš (EEA), Program Ujedinjenih naroda za okoliš (UNEP), Svjetska turistička organizacija (UNWTO), Europska Ekoturistička mreža (EEN). Jedan od projekata Europske komisije je projekt Eden (European Destination of Excellence) kojemu je cilj promoviranje održivog turističkog razvoja europskih turističkih destinacija, koje ostalima mogu poslužiti kao primjeri dobre prakse održivog turizma koji se odlikuju po implementiranju kvalitetnih i inovativnih proizvoda. Putem navedenih inicijativa Hrvatska ima mogućnost proširenja svojih vidika u razvoju održivosti, prateći znanja zemalja koje to uspješno provode u praksi. Da bi se bolje

razumjelo pojam održivosti prirodnih resursa, u nastavku će biti riječi o zaštićenim područjima, koja se u odnosu na ostale prirodne resurse izdvajaju po svojim specifičnim vrijednostima, koje utječu na rast atraktivnosti, konkurentnosti i imidža destinacije na međunarodnom turističkom tržištu.

4. ZAŠTIĆENA PODRUČJA PRIRODE

Resursi u turizmu s aspekta atrakcija mogu biti prirodni (obnovljivi i neobnovljivi) i kulturni. Zaštićena područja pripadaju prirodnim resursima. U ovom poglavlju će biti definirana zaštićena područja i njihova kategorizacija, bit će prikazana zaštićena područja u Hrvatskoj, upravljanje i kapaciteti za upravljanje zaštićenim područjima.

4.1. Definiranje zaštićenih područja i njihova kategorizacija

Različiti autori različito definiraju zaštićena područja, ali se njihove definicije uvijek baziraju na korištenju riječi koje uključuju očuvanje prirode, na jasno definiranom području, koje obilježava posebna vrijednost (estetska, simbolička, nacionalna). Smatra se da je od svih definicija zaštićenih područja prirode najprihvatljivija i najvažnija definicija organizacije IUCN (International Union for Conservation of Nature - Međunarodna unija za očuvanje prirode) prema kojoj se zaštićeno područje prirode definira kao:

„Jasno definirano područje koje je priznato sa svrhom i kojim se upravlja s ciljem trajnog očuvanja cjelokupne prirode, usluga ekosustava koje ono osigurava te pripadajućih kulturnih vrijednosti, na zakonski ili drugi učinkoviti način.

Prvi nacrt ove definicije nastao je 2007. godine, i od tada je bio podvrgnut revizijama i izmjenama od strane brojnih stručnjaka unutar IUCN-a i Svjetske komisije za zaštićena područja (WCPA), da bi u svojoj konačnoj verziji bio prihvaćen na Svjetskom kongresu zaštite prirode (World Conservation Congress) u Barceloni, u listopadu 2008. godine“ (Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, 2020., <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje>). IUCN je za prethodno navedenu definiciju zaštićenog područja temeljito definirao svaki izraz. Neki od

najvažnijih izraza su sljedeći: *jasno definirano područje* (mora, obalnih područja i kopna, za koja su određene granice rasprostranjenosti), pojam *priznatog* područja (od strane države i organizacija koje podatke o tim područjima pohranjuju u baze podataka), pojam *sa svrhom* koji se odnosi na svrhu zaštite od degradiranja putem zakona i raznih drugih propisa (npr. akta, ugovora), *s ciljem* (učinkovitog upravljanja zaštitom područja prirode), *trajno* (podrazumijeva kontinuirani proces upravljanja zaštićenim područjem), *očuvanje* (podrazumijeva očuvanje specifičnih ekosustava i prirodnih staništa biljnih i životinjskih vrsta), pojam *cjelokupna priroda* (odnosi se na raznolikost biološke, geološke i krajobrazne raznolikosti ekosustava), pojam *usluge ekosustava* (podrazumijeva usluge prirode koje čovjek koristi, poput vode, tla, zraka u svrhe zaštite od poplava, erozije tla, za kulturološke, rekreacijske, duhovne te dr. usluge), pojam *kulturne vrijednosti* (vrijednosti koje nisu ugrožene od očuvanja), i pojam *zakonski* (putem zakonskih akta, sporazuma, ugovora određeno je upravljanje zaštićenim područjem).

Pojmovi navedene definicije zaštićenih područja prirode prihvaćeni su uvršteni u definiciju Zakona o očuvanju prirode Republike Hrvatske, prema kojem se zaštita prirode i njeno očuvanje temelje na sljedećim načelima:

- „svatko se mora ponašati tako da pridonosi očuvanju bioraznolikosti, krajobrazne raznolikosti i georaznolikosti i očuvanju općekorisne uloge prirode,
- neobnovljiva prirodna dobra treba koristiti racionalno, a obnovljiva prirodna dobra održivo,
- u korištenju prirodnih dobara i uređenju prostora obvezno je primjenjivati načela održivog korištenja,
- zaštita prirode obveza je svake fizičke i pravne osobe, te su u tom cilju dužni surađivati radi izbjegavanja i sprječavanja opasnih radnji i nastanka šteta, uklanjanja i sanacije posljedica nastale štete te obnove prirodnih uvjeta koji su postojali prije nastanka štete,
- predostrožnosti, kada postoji prijetnja od ozbiljne ili nepopravljive štete za prirodu,
- javnost ima pravo na slobodan pristup informacijama o stanju prirode“ (Zakon o zaštiti prirode, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, čl. 5.).

Zakon o zaštiti prirode Republike Hrvatske kategorizirao je zaštićena područja prirode u devet skupina (strogi rezervati, nacionalni parkovi, posebni rezervati, parkovi prirode, regionalni parkovi, park šuma te druge navedene skupine), koje su prikazane u Tablici 1. U Tablici se navodi i namjena zaštite, razina upravljanja, i tko proglašava određeno zaštićeno područje prirode.

Tablica 1.: Kategorizacija zaštićenih područja prirode

Kategorija zaštite	Namjena	Razina upravljanja	Proglašenje
Strogi rezervat	očuvanje izvorne prirode, praćenje stanja prirode te obrazovanje	Državna i županijska	Vlada RH
Nacionalni park	očuvanje izvornih prirodnih vrijednosti, znanstvena, kulturna, odgojno-obrazovna i rekreativna	Državna	Hrvatski Sabor
Posebni rezervat	očuvanje radi svoje jedinstvenosti, rijetkosti ili reprezentativnosti, a osobitog je znanstvenog značenja	državna, županijska, općinska, gradska	Vlada RH
Park prirode	zaštita biološke i krajobrazne raznolikosti, odgojno-obrazovna, kulturno-povijesna, turističko-rekreacijska namjena	Državna	Hrvatski Sabor
Regionalni park	zaštita krajobrazne raznolikosti, održivi razvoj i turizam	Županijska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Spomenik prirode	ekološka, znanstvena, estetska ili odgojno-obrazovna	Županijska i općinska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Značajni krajobraz	zaštita krajobrazne vrijednosti i biološke raznolikosti ili kulturno-povijesne vrijednosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja, odmor i rekreacija	Županijska i općinska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Park – šuma	očuvanje prirodne ili sađene šume veće krajobrazne vrijednosti, odmor i rekreacija	županijska, općinska i gradska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave
Spomenik parkovne arhitekture	očuvanje umjetno oblikovanog prostora odnosno stabla koji ima estetsku, stilsku, umjetničku, kulturno-povijesnu, ekološku ili znanstvenu vrijednost	Županijska	predstavničko tijelo nadležne jedinice područne (regionalne) samouprave

Izrada autorice prema: Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavod za zaštitu okoliša i prirode,

Kategorije zaštićenih područja, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2020., dostupno na:

Prema prikazanoj Tablici 1. se može zaključiti da prirodna područja mogu biti od državnog i lokalnog značaja. Na lokalnoj razini značajni su park šuma, regionalni park, spomenik prirode i parkovne arhitekture, dok su na državnoj razini značajna zaštićena prirodna područja poput nacionalnih parkova, parkova prirode, strogi i posebni rezervati. U nastavku će biti analizirana zaštićena područja prirode u Hrvatskoj.

4.2. Zaštićena područja u Hrvatskoj

Zaštićena područja u Hrvatskoj se klasificiraju kako je prethodno prikazano u Tablici 1. Zaštićena područja prirode su u Hrvatskoj brojna, o čemu svjedoče podaci iz baze Upisnika zaštićenih područja, koje unosi Uprava za zaštitu prirode iz sastava Ministarstva zaštite okoliša i energetike.

U Tablici 2. prikazano je bročano stanje zaštićenih područja prirode u Hrvatskoj, iz 2020. godine, koje je provedeno od strane Ministarstva zaštite okoliša i energetike, te Zavoda za zaštitu okoliša i prirode, prema javnom biopregledniku pregledniku portala Informacijskog sustava zaštite prirode. U 2020. godini u Hrvatskoj je bilo ukupno 409 zaštićenih područja prirode. Prema Tablici 1. od ukupnog broja zaštićenih područja prirode najviše ih je redom zastupljeno u kategorijama spomenika parkovne arhitekture (120) koji mogu biti parkovi, perivoji, botanički vrtovi (npr. Park oko dvorca princa Eugena Franje od Savoye i Piemonta u Belju u okolici Osijeka, perivoj oko Dvorca obitelji Pejačević u Našicama, gradski park kralja Petra Krešimira IV u Osijeku, Velebitski botanički vrt, botanički vrt Zagreb, botanički vrt Marjan u Splitu te dr.), značajnih krajobraza (83) od kojih se mogu izdvojiti Zlatni rit na Bolu, na otoku Braču, kanjon rijeke Cetine, Pakleni otoci, Šćedro, Imotska jezera te dr., spomenika prirode (79) od kojih su poznatiji geomorfološki spomenik otok Jabuka, Medvidina špilja i Modra špilja na otoku Biševu, posebnih rezervata (77), parkova šuma (27), dok se u manjem broju pojavljuju parkovi prirode (11), nacionalni parkovi (8), strogi rezervati (2) Hajdučki i Rožanski kukovi, te Bijejele i Samarske

stijene, i regionalni rezervati (2); npr. Mura – Drava - Dunav. Ukupna površina zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj iznosi 7 585,97 km², što je ukupno 8,61 % od cjelovitog teritorija Republike Hrvatske. Od navedenog broja ukupne površine zaštićenih područja prirode najveće površine hrvatskog teritorija zauzimaju redom parkovi prirode, značajni krajobrazi, regionalni parkovi, nacionalni parkovi, i posebni rezervati, dok su površinom manjih udjela park - šuma, strogih rezervata, spomenika parkovne arhitekture i spomenika prirode.

Tablica 2.: Broj zaštićenih područja prirode u Hrvatskoj 2020. godine, prema kategorijama

Kategorija	broj ZP	površina (km ²)	% površine RH
STROGI REZERVAT	2	24,19	0,03
NACIONALNI PARK	8	979,63	1,10
POSEBNI REZERVAT	77	400,11	0,45
PARK PRIRODE	11	4320,48	4,55
REGIONALNI PARK	2	1025,56	1,16
SPOMENIK PRIRODE	79	2,04	0,002
ZNAČAJNI KRAJOBRAZ	83	1387,61	1,35
PARK - ŠUMA	27	29,62	0,03
SPOMENIK PARKOVNE ARHITEKTURE	120	10,01	0,01
Površina zaštićenih područja unutar drugih zaštićenih područja*		593,23	0,67
UKUPNO ZP U RH	409	7585,97	8,61

Izvor: Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavoda za zaštitu okoliša i prirode, *Zaštićena područja u RH*, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2020., dostupno na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja-u-rh> (30.09.2020.)

Za turizam su veoma značajni nacionalni parkovi i parkovi prirode, kao nacionalne prirodne atrakcije koje su posjećene od velikog broja turista zbog svoje ljepote.

„Nacionalni parkovi u Republici Hrvatskoj su slijedeći:

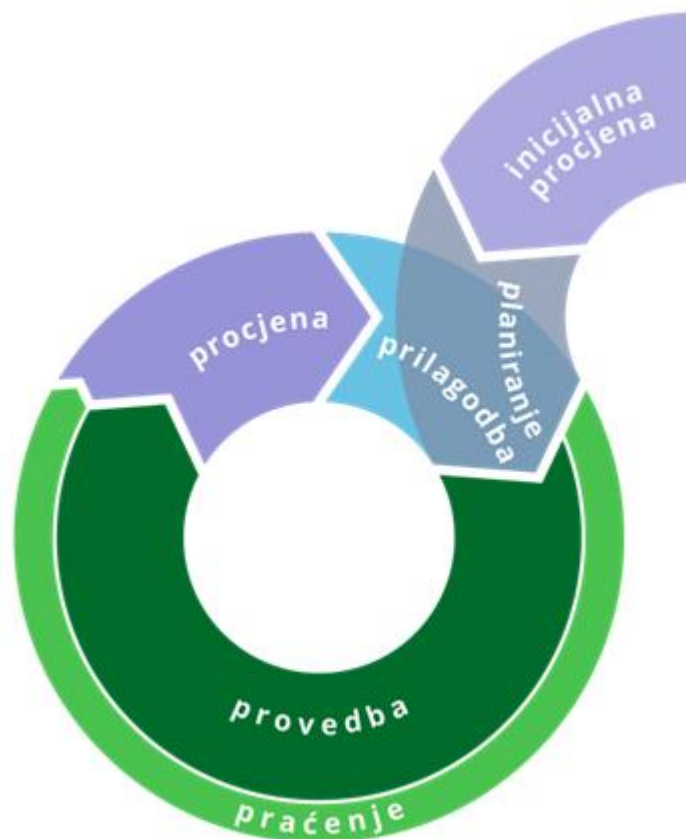
- Nacionalni park „Brijuni“
- Nacionalni park „Kornati“
- Nacionalni park „Krka“
- Nacionalni park „Plitvička jezera“
- Nacionalni park „Paklenica“
- Nacionalni park „Mljet“
- Nacionalni park „Risnjak“
- Nacionalni park „Sjeverni Velebit“ (Održivi turizam Hrvatska, 2020., <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=114>).

Od parkova prirode izdvajaju se Velebit, Biokovo, Učka, Papuk, Lastovsko otočje, Medvednica, Vransko jezero, Kopački rit, Telaščica te dr. (Parkovi Hrvatske, *Parkovi Hrvatske*, 2017., <https://www.parkovihrvatske.hr/parkovi>). Navedena zaštićena područja čine bogatstvo biosfere, pa se posebno vodi računa o odnosu uspostave ravnoteže iste s razvojnim potrebama lokalnog stanovništva, te poduzetnicima koji obavljanjem djelatnosti vrše pritisak na zaštićena područja. Turizam je djelatnost koja svojim aktivnostima utječe na vršenje pritiska na prirodu, pa je istu potrebno zaštititi od uništavanja. Stoga je veoma važno provoditi učinkovito upravljanje zaštićenim područjima, o čemu će biti riječi u nastavku.

4.3. Upravljanje zaštićenim područjima

Zaštićena područja Hrvatske imaju međunarodne vrijednosti, pa se nalaze u ekološkoj mreži NATURA 2000, te su pojedina područja na UNESCO-voj listi zaštićene prirodne baštine. Da bi neko područje ostalo na listi zaštićenih područja potrebno je njime primjereno upravljati. Upravljanje zaštićenim područjima je složen proces, koji teži očuvanju vrijednosti istog od ljudskih aktivnosti koje se provode na njemu. Pod upravljanjem zaštićenim područjima se podrazumijeva „provođenje niza mjera i aktivnosti potrebnih za dugoročno očuvanje prirodnih i drugih vrijednosti

područja, a u okviru odgovornosti pojedinih institucija sustava zaštite prirode (slika 2) prema Zakonu o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19 i 127/19) i povezanim podzakonskim aktima. Sve institucije u sustavu međusobno surađuju i imaju svoju ulogu u provedbi upravnih i/ili stručnih poslova, donošenju odluka na različitim razinama, usmjeravanju procesa i savjetovanju, i sl. Značajan utjecaj na zaštitu prirode zbog direktne provedbe zaštite na terenu imaju upravljači zaštićenog područja odnosno javne ustanove za upravljanje zaštićenim područjima na nacionalnoj, područnoj ili lokalnoj razini“ (Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, 2020., <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima>). Upravljanje zaštićenim područjem prirode je kontinuirani proces koji se temelji na načelu prilagodljivosti donošenja razumnih odluka koje će jamčiti dugoročnu održivost u budućnosti. Na Slici 3. prikazan je proces ciklusa prilagodljivog upravljanja zaštićenim područjem.

Slika 3.: Ciklus prilagodljivog upravljanja zaštićenim područjem

Izvor: Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, *Upravljanje zaštićenim područjima*, 2020., <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima> (30.09.2020.)

Prema Slici 3. se vidi da se proces kontinuiranog upravljanja zaštićenim područjem sastoji od faze procjene stanja zaštićenog područja, faze planiranja ciljeva i aktivnosti pomoću kojih će se omogućiti poboljšanje inicijalne procjene stanja zaštićenog područja, faze provedbe aktivnosti na temelju kojih će se ostvariti zadani ciljevi, te od faze praćenja nastalih učinaka uslijed djelovanja postavljenih aktivnosti. Svako upravljanje zaštićenim područjem treba voditi brigu o potrebama područja, o obavezama koje proizlaze iz aktivnosti uslijed promjenjivih uvjeta poput ekonomskih okolnosti, promjene stanja okoliša uslijed odvijanja turizma, poplava, požara ili sličnog. Nadalje, kod upravljanja zaštićenim područjem veoma važnu ulogu ima lokalno stanovništvo koje može informirati posjetitelje o kulturi, povijesti, o specifičnim značajkama prostora, o zaštićenim područjima i o važnosti očuvanja istih. „Takvo sudjelovanje pridonosi premošćivanju jaza između menadžmenta i korištenja resursa u zaštićenom području prirode, ali i koristi učinkovitom upravljanju okolišem koje se temelji na autohtonim, lokalnim saznanjima, ekonomskom i socijalnom razvoju te stvaranju interpretativnih i na prirodi zasnovanih iskustava za turističko učenje i međukulturalno vrednovanje“ (Golub, Jaković, 2019., str. 8.). Zaštićena područja su važna za život lokalnog stanovništva, pa ako se pretjerano izrabljuju prirodni resursi tada se narušava i kvaliteta života lokalnog stanovništva. Stoga pravilno upravljanje turizmom zaštićenih područja treba biti usmjereno na ublažavanje štetnih utjecaja na okoliš i na lokalno stanovništvo. Turizam na zaštićenim područjima je koristan ukoliko lokalnom stanovništvu ne narušava interese, ukoliko ostvaruju prihode od turističkih aktivnosti, a da se pri tome ne uništava okoliš, te ukoliko osigurava nova radna mjesta i poboljšava socio-ekonomske uvjete.

4.4. Kapaciteti za upravljanje zaštićenim područjima

Kapaciteti za upravljanje zaštićenim područjem uključuju systemske kapacitete poput podrške društva, organizacija i institucija, te individualne kapacitete

upravljanja. Sistemski kapaciteti zahtijevaju podršku javnosti, financijske potpore od strane organizacija i institucija koje se bave zaštitom područja, te razvijenost zakonodavnih okvira na temelju kojih će se područja štiti od loših utjecaja. Institucionalni kapaciteti podrazumijevaju upravljanjem ljudskim resursima, financijskim resursima i opremljenost, dok individualni kapaciteti podrazumijevaju zahtijevanje kompetentnih djelatnika potrebnih u zaštiti prirodnih područja. „Stručna osposobljenost i educiranost upravnih i stručnih tijela na državnoj i područnoj (regionalnoj) razini, prepoznata je kroz strateški cilj 3. u Strategiji i akcijskom planu zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine (NN 72/2017) kao osnova za učinkovito upravljanje i očuvanje prirode. U Strategiji se također navodi da bi stručna osposobljenost i educiranost trebale doprinijeti jačanju navedenih tijela, uspješnijoj provedbi decentralizacije poslova zaštite prirode te učinkovitijem upravljanju zaštićenim područjima, područjima ekološke mreže Natura 2000, ali i prirodnim dobrima u cjelini. Jedna od uloga Zavoda za zaštitu okoliša i prirode (ZZOP) je i organiziranje i provođenje edukacije djelatnika u zaštiti prirode te rad na razvoju sistemskih i institucionalnih kapaciteta“ (Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, 2020., <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/kapaciteti-za-upravljanje-zasticenim-podrucjima>). Važnu ulogu kod individualnih kapaciteta ima Služba za zaštićena područja, koja od 2011. godine provodi osiguranje djelatnika, njihov razvoj i obuku za provođenje aktivne zaštite kroz upravljanje posjetiteljima i provođenje edukacija, kao i praćenje stanja i očuvanja vrijednosti prirode i cijele zajednice. U Hrvatskoj je za jačanje kapaciteta zaštićenih područja razvijen Nacionalni plan jačanja kapaciteta za upravljanje zaštićenim područjima u kojeg su uključeni stručnjaci „iz Uprave za zaštitu prirode Ministarstva zaštite okoliša i energetike, Hrvatske agencije za okoliš i prirodu i javnih ustanova koje upravljaju zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže, uz koordinaciju, stručni doprinos i savjete djelatnika *ProPark-a (ProPark Foundation for Protected Areas in Romania)*, Udruge Sunce i autora IUCN-ovog Globalnog registra kompetencija djelatnika zaštićenih područja - Michael R. Appletona“ (Nacionalni plan jačanja kapaciteta, 2020., <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/kapaciteti-za-upravljanje-zasticenim-podrucjima/nacionalni>). Putem Nacionalnog plana jačanja kapaciteta za upravljanje zaštićenim područjima utemeljene su smjernice za profesionalizaciju upravljanja zaštićenim područjima u Hrvatskoj, s ciljem realiziranja boljih mogućnosti za educiranje, učenje i razmjenu

znanja uz pomoć kompetentnih ljudi koji su stručni za zaštitu prirode. U nastavku će biti riječi o zaštićenom području rt Kamenjak, koji uspješno upravlja kapacitetima za zaštitu svog prirodnog područja.

5. PRIMJER IZ PRAKSE – RAZVOJ TURIZMA U ISTRI: ZAŠTIĆENO PODRUČJE KAMENJAK

U ovom poglavlju će biti analiziran primjer zaštićenog područja iz prakse, rt Kamenjak, koji se nalazi u Istri, jednoj od regija Republike Hrvatske, koja obuhvaća područje Istarske županije. S ciljem boljeg razumijevanja u poglavlju će biti objašnjen geografski položaj i razvijenost turizma u turističkoj destinaciji Istra, zatim će biti riječi o zaštićenom području Kamenjak, pri čemu će zasebno biti prikazan Gornji Kamenjak i Donji Kamenjak, slijedi objašnjavanje turističke ponude zaštićenog krajobraza Kamenjak, utjecaja turizma na zaštićeno područje Kamenjak, zaštite prirode uslijed djelovanja turizma, odnosno turističkih pritisaka na obalu i more. Nadalje, bit će riječi o orijentaciji razvoja turizma na Kamenjaku, o zastupljenim selektivnim oblicima turizma na Kamenjaku, pri čemu se zasebno obrađuje sportski i ekoturizam. U zadnjem potpoglavlju prikazana je swot i tows analiza turizma na Kamenjaku.

5.1. O turističkoj destinaciji Istra – geografski položaj i razvijenost turizma

Turistička destinacija Istra smještena je na zapadnom dijelu Hrvatske, te je na jugu, istoku i zapadu okružena Jadranskim morem. Na zapadu pomorskim dijelom graniči s Italijom, te u sjevernom kopnenom dijelu graniči sa Slovenijom. Na Slici 4. prikazan je geografski položaj Istre, pri čemu je ista označena crvenom bojom. Istra općenito ima veoma povoljan položaj, pa tako i za razvoj turizma, jer je lako dostupna, te zračnim prometom (zračna luka Pula, zračna luka Vrsar), cestovnim prometom (važna cestovna prometnica je istarski epsilon), željezničkim i pomorskim

prometom povezuje zemlje srednje Europe s Mediteranom. „Istarski poluotok obuhvaća površinu od 3.476 km². To područje dijele 3 države: Hrvatska, Slovenija i Italija. Najveći dio, ili 3.130 km² (90% ukupne površine) pripada Republici Hrvatskoj. Većina hrvatskog dijela poluotoka nalazi se u Istarskoj županiji (2.820 km²), što je 4,98% od ukupne površine Republike Hrvatske. Reljefno, prostor se dijeli u četiri osnovne cjeline: 1. Najveće i najniže priobalno područje tzv. Porečko-pulske ploče, koju obilježava izmjena većih ravnijih kompleksa i brežuljaka čija učestalost postaje sve veća pomicanjem u unutrašnjost; 2. Središnji brdski dio Istre obilježen vrlo razvijenim reljefom; 3. Najviše područje pretplaninskog i planinskog masiva Ćićarije i Učke na krajnjem sjeveroistoku Županije; 4. Područja polja i dolina – polja Čepićko i Krapanjsko te doline uz riječne tokove Mirne, Raše, Boljunčice i Pazinskog potoka“ (Master plan turizma Istarske županije 2015. – 2025., str. 14.). U Istri je turizam veoma razvijen, posebno u obalnim dijelovima, dok se u unutrašnjosti, u pojedinim područjima, još uvijek radi na unaprjeđenju istog. Istarska županija je najrazvijenija turistička županija Republike Hrvatske koja broji veliki broj turističkih dolazaka i noćenja. Neki od najrazvijenijih turističkih gradova na području Istre su Pula, Rovinj, Umag, Novigrad, Poreč, Fažana, Vrsar, Motovun, te naselja poput Medulina, Ližnjana i Premanture.

Slika 4.: Geografski položaj Istre

Izvor: Turistička zajednica Istarske županije, Horwath HTL, Master plan turizma Istarske županije 2015. – 2025., Poreč, 2015., str. 13., dostupno na: https://istra.hr/downloadf/Master_Plan_Turizma_Istarske_Zupanije_2015-2025.pdf (30.09.2020.)

Turistička ponuda Istre je bogata i raznovrsna, te ju čine prirodni i kulturni resursi, smještajni objekti (hoteli, turistička naselja, kampovi, apartmani, kuće, ville, hosteli), povoljan geografski položaj, brojni ugostiteljski objekti (restorani, kafići, noćni barovi, *beach bar*-ovi, te dr.), te selektivne vrste turizma koje su implementirane u ponudu u skladu s potrebama suvremene potražnje. Od kulturno – povijesne baštine za Istru je karakteristična Arena (amfiteatar), Forum, Herkulova vrata, Augustov hram, i Slavoluk Sergijevaca u Puli, Eufrazijeva bazilika u Poreču, uljara kod Male Vale i rimska vila u Valbandonu, Arheološki muzej na Brijunima, događanja poput Pulskog filmskog festivala, Istra Etno Jazz, te brojni drugi.

Od prirodnih atrakcija poznata su brojna zaštićena područja prirode, koja čini bogatstvo flore i faune. Biljni pokrov je bogat zahvaljujući reljefu, tlu i pogodnoj klimi, pa su na području Istre poznate vrste drveća poput planike, crnike i bora (šumska područja pokrivaju oko 1/3 Istre), te mediteranska makija u priobalnim područjima.

Kategorije zaštićenih prirodnih područja čine:

- nacionalni park Brijuni,
- park prirode Učka,
- posebni rezervati botaničko – šumske vegetacije Motovunska šuma i šuma Kontija,
- posebni morski rezervat je Limski kanal i uvala Kuje u Ližnjanu,
- poseban paleontološki rezervat su Datule kod Barbarige,
- šest park šuma: Zlatni rt, Šijana, Škaraba, Busoler, poluotok Kašteja i brdo Soline kod Vinkurana,
- devet zaštićenih dijelova krajolika – okolica Istarskih Toplica kod Buzeta, Limski kanal, Pazinski ponor, rovinjski otoci i priobalno područje, područje Gračišće – Pićan, područje između Labina, Rapca i Uvale Prklog, gornji i donji Kamenjak s medulinskim arhipelagom te područje Učke,
- pet botaničkih spomenika prirode – uglavnom višestoljetna stabla,
- zoološki spomenik prirode (Pincova pećina),
- tri geomorfološka spomenika prirode (Markova jama, jama Podbaređine i vela Draga pod Učkom),
- jedan geološki spomenik prirode (kamenolom Fantazija),
- spomenici parkovne arhitekture: drvored čempresa na rovinjskom groblju, i park u Nedeščini“ (Master plan turizma Istarske županije 2015.-2025., str. 25.)

Za razvoj turizma u Istri kreiran je Master plan razvoja turizma za razdoblje od 2015. – 2025. godine, prema kojemu je Istra podijeljena na sedam turističkih klastera: klaster središnje Istre, klaster Labin-Rabac, klaster Poreč, klaster južna Istra, klaster Rovinj, klaster Vrsar-Funtana, te klaster Sjeverozapadna Istra. (Master plan turizma Istarske županije 2015.-2025., str. 49.-65.). Za tematiku ovoga rada važan je klaster južne Istre, koji obuhvaća gradove/općine Pulu, Fažanu, Ližnjan, Marčanu, Vodnjan, Barban i Medulin. U gradu Puli, općini Medulin pripada naselje Premantura, u čijem se sastavu i neposrednoj blizini nalazi zaštićeno područje prirode rt Kamenjak, kao turistička prirodna atrakcija. Ostale prirodne atrakcije klastera južne Istre su „Nacionalni park Brijuni, Huguesov park, Giardini, Lungo mare, Monte Zaro, Mornarički park, Park Franje Josipa I., Park kralja Zvonimira, Park Petra Krešimira

IV., Park grada Graza, Titov park, Šijanska šuma, Park Kažuna, Rimska centurijacija, Eko sustav Valbadon, arheološko nalazište Vižula - Medulin i dr. (Master plan turizma Istarske županije 2015.-2025., str. 58.). Destinacija je pozicionirana kroz centralni identitet kao „Utočište zelenog Mediterana“ (*Green Mediterranean Hideaway*) (Pike, 210., str. 75.). Danas je Istra destinacija koja je poznata po održivosti, te po inovativnim proizvodima koji su joj pomogli da se odmakne od masovnog turizma i pružanja klasičnih proizvoda poput mora i sunca. Njeni prirodni resursi su netaknuti, te su baš zbog toga privlačni turistima, koji u njene krajeve rado bježe na odmore od turobne svakodnevice. Istra ima dosta zaštićenih prirodnih područja, a u nastavku je posebna pažnja usmjerena na primjer iz prakse, zaštićeno područje prirode rt Kamenjak.

5.2. Zaštićeno područje Kamenjak

Poluotok Kamenjak s pripadajućim akvatorijem jedan je od najljepših zaštićenih dijelova prirode u Istri, i poznat je po svojoj razvedenoj obali i brojnim uvalama i uvalicama. Prema Skoko et. al. (2013) Kamenjak je smatran prostorom bogate prošlosti. "...Kamenjak je u razdoblju socijalizma služio kao vojni poligon, a manje kao kupališna destinacija. U jednom je od planova na njemu trebao biti izgrađen stacionarni poligon s bunkerima i drugim popratnim čvrstim objektima, što bi zauvijek zakočilo razvoj mjesta. To je vještim manevrom uspio spriječiti general pukovnik JNA i rođeni Premanturac Ivan Mišković, a rt je nastavio služiti povremenim vojnim vježbama." (Žagar, 2013., str. 277.). Do 1996. godine Kamenjak je korišten za kupanje, a te iste godine proglašen je značajnim krajolikom, a 2003. godine zaštićenim krajobrazom. Skoko et.al. (2013) navode kako se u vapnenim stijenama kriju brojni fosilni ostaci davno izumrlih organizama starih oko 100 milijuna godina, čime se Kamenjak uvrštava među najbogatije nalazište rudistnih vapnenaca u Europi.

Nalazi se u Istarskoj županiji, oko 12 kilometara od Pule, u mjestu Premantura koja je poznata kao najjužnije mjesto u Istri. "Premantura je poput krune Kamenjaka, njegova ishodišna točka, zadnji urbani trag prije ulaska u prirodni raj poluotoka." (Skoko et.al., 2013;20). Iz Premanture do Kamenjaka može se doći automobilom,

biciklom, brodom, *quad*-om, vlakićem ili "*military truck*" taksijem. Ulaz na područje Donji Kamenjak i medulinski arhipelag naplaćuje se za vrijeme ljetnih mjeseci za motorna vozila, dok je ulaz za bicikliste i pješake besplatan. Ulaz na Gornji Kamenjak se ne naplaćuje.

Na mrežnim stranicama Javne ustanove Kamenjak (www.kamenjak.hr) navedeno je kako se na područje Kamenjaka ulazi kroz dva ulazno/izlazna punkta: ulazno/izlazni punkt Paredine, na samom ulazu u Premanturu te na ulazno/izlaznom punktu Rupine, do kojeg se dolazi nakon što se prođe kroz selo Premantura, a može se ući isključivo uz posjedovanje pretplatničke (*prepaid*) ulaznice koja se može kupiti u obližnjim turističkim info punktovima i agencijama Mareta tours, Koralina, J.E.M. Trade, Sol Deus u Premanturi i Albatours u Puli gdje se osim *prepaid* ulaznice mogu kupiti i standardne. Standardne ulaznice se također mogu kupiti na ulazno/izlaznom punktu Paredine. Tijekom ljetnih mjeseci otvoren je i prodajni punkt na početku mjesta Premantura, u blizini sportskog igrališta. Radno vrijeme naplatnih punktova za ulaz na područje Donjeg Kamenjaka i medulinskog arhipelaga je od 7 do 21 sat, a svi posjetitelji moraju napustiti područje Donjeg Kamenjaka i medulinskog arhipelaga do 22 sata (www.kamenjak.hr). Vremenski uvjeti na Kamenjaku drugačiji su od onih u okolnim mjestima. Rt Kamenjak okružen je morem s tri strane te kao takav ima osobine otoka kada se govori o klimi. S niskom nadmorskom visinom, kiša ovdje nije česta, a ako koji oblak naiđe, brzo nestane nošen vjetrom. Temperaturne razlike na Kamenjaku bivaju minimalne amplitude, no vjetar u trenutku zna promijeniti smjer. Skoko et.al. (2013) navode kako Kamenjak odlikuje čak 2.300 sunčanih sati godišnje, što u prosjeku biva 6,5 sati dnevno, a zapadna obala Kamenjaka je strmija, dok sjevernim dijelom poluotok zatvara medulinski zaljev. Floru Kamenjaka sačinjava čak 591 biljna vrsta, neke su i endemske, njih čak 37 spada u kategorije pred izumiranjem, dok je 62 biljnih vrsta ugroženo što je čak 10,6% ukupne flore Donjeg Kamenjaka. Ovdje se nalazi također 30 različitih vrta orhideja čime je Kamenjak postao najbogatijim nalazištem orhideja u Istri.

Što se tiče životinjskog svijeta, nalazimo 146 evidentiranih ptičjih vrsta (130 ugroženih), preko 50 vrsta leptira, brojne kukce, gmazove sisavce i ostale životinjske vrste. Također tu se nalaze i šišmiši kojima se u posljednje vrijeme posvećuje posebna pozornost. Od zaštićenih gmazova susreću se zelembać, zidna gušterica, blavor, šara poljarica, kravosas i crni gad. Samo podmorje ima bogati riblji fond

zahvaljujući razvedenosti obale i mnogobrojnom raznolikošću morskih staništa. Zakonom o zaštiti prirode podmorje Kamenjaka nastanjuje plemenita periska, prstac te puž zupka, te morski krastavci. Jedan od ljepših prizora koje može netko doživjeti na Kamenjaku jesu dupini koji se mogu vidjeti duž zapadne strane poluotoka, posebice u jesensko razdoblje.

Na Rtu Kamenjak se nalazi 11 nenaseljenih otoka i otočića (Bodulaš, Ceja, Fenoliga, Levan, Trumbuja, Fenera, Šekovac, Lavanić, Porer te Premanturski i Pomerski škoj) te preko 30 uvala i uvalica (Podlokva, Dražice, Školjić, Škokovica, Golica, Mali Portić, Portić, Škaram, Debeljak, rt Franinu, Sv. Mikule, Velika Kolombarica, Mala Kolombarica, Velike Kršine, Radovica, Toreta, Njive, Plovanije, Polje, Pinižule) od kojih je do nekih iznimno lagano doći dok se pak do nekih mora pošteno potruditi, no kasnije je sve vrijedno truda. Posebice otočić Fenoliga, koji je smješten na južnom rubu Kamenjaka, a skriva nalazište dinosaurovih stopa gdje ih je pronađeno čak 146, a posloženi u šest pravilnih staza. Mnogi posjetitelji na Kamenjaku osjete navalu posebne snage pozitivne energije, čemu su zaslužne energetske točke koje slovenski autor Marko Pogačnik opisuje u svojoj knjizi "Zmajeve linije". Te linije smatrane su litopunkturnim meridijanima, gdje se na njima i njihovim sjecištima javljaju snažna izvorišta pozitivne Zemljine energije.

Rt- om Kamenjak upravlja Javna ustanova Kamenjak, osnovana 2004. godine s ciljem upravljanja zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Općine Medulin. Ustanova skrbi o dvije park šume, Kašteja i Brdo Soline kod Vinkurana, te o dva značajna krajobraza, Donji Kamenjak i medulinski arhipelag i Gornji Kamenjak. (www.kamenjak.hr). "Upravo su surova ljepota i osjećaj da se nalazite na kraju svijeta priskrbili ovom malom poluotoku južno od Pule kultni status među hrvatskim kupačima. Neizgrađen, zaštićen prirodni rezervat Kamenjak, prikriven vrijeskom, grmljem i samoniklim biljem, prošaran je labirintom neutabanih staza. Sve to uokviruje niz šljunčanih uvala i skrivenih stjenovitih plaža okupanih kristalno čistim plavozelenim morem." (www.lonelyplanet.com). O ljepotama Kamenjaka 2012. godine pisao je jedan od najpoznatijih svjetskih turističkih vodiča *Lonely planet*, te je Kamenjak uvrstio na svoju listu najskrovitijih plaža na svijetu.

5.2.1. Gornji Kamenjak

Gornji Kamenjak obuhvaća brdoviti lanac poznat kao Monte Kope i dva otočića: Premanturski i Pomerski škoj. Područje Gornjeg Kamenjaka smjestilo se između mjesta Premantura i Volme, te predstavlja prostor iznimne krajobrazne vrijednosti prekriven različitim staništima (www.kamenjak.hr). Proteže se na oko 3.500 metara dužine od mjesta Volme pa sve do Premanture, s desne strane iznad glavne prometnice koja iz Pule vodi u Premanturu, a s lijeve obuhvaća i područje autokampa Tašalera te Šćuzu, morskim zidom zatvoren komadić mora prema Pomeru. Područje je isprekidano mnogobrojnim stazama, idealnim za šetnju ili vožnju biciklom i posjetiteljima pruža pogled bezvremenske ljepote. S Gornjeg Kamenjaka pruža se pogled na Premanturu, Volme, Pomer, Banjole, Medulinski zaljev, Donji Kamenjak i Pulu u daljini (Skoko et.al., 2013., str. 14.). Ulaz na Gornji Kamenjak otvoren je za sve posjetioce tijekom cijele godine i ne naplaćuje se.

5.2.2. Donji Kamenjak

Donji Kamenjak većini je poznat kao rt Kamenjak. Svojom površinom obuhvaća poluotok na koji se može doći cestom iz Premanture, a dugačak je 3,4 km te širine 500 i 1 600 metara te je označen kao čudo prirodne arhitekture. "Uz 30 uvala i 11 otočića njegov prirodnu raskoš čini i čak 600 biljnih vrsta koje rastu na ovom području, među njima 30 vrsta orhideja, a dvije su endemske. Prebogata je kopnena fauna, a već ronjenjem u plićaku moguće je svjedočiti i čudesnoj biološkoj raznolikosti podmorja Kamenjaka. Ulazak na područje Donjeg Kamenjaka se tijekom turističke sezone naplaćuje" (Skoko et.al., 2013, str.16).

Na mrežnim stranicama Javne ustanove Kamenjak (www.kamenjak.hr) navodi se kako je područje Donjeg Kamenjaka uvršteno u Ekološku mrežu Natura 2000 zbog staništa i vrsta prioriternih za očuvanje. U neposrednoj blizini ulaza na područje, nalazi se lokva koja je obnovljena 2015. godine, kako bi se sačuvala kulturno povijesna uloga u životu lokalnog stanovništva te održalo stanište životinjskog i biljnog svijeta. Nastala pod utjecajem čovjeka, ona je dom mnogim biljnim i

životinjskim vrstama te ima veliki značaj za biološku raznolikost. Od 2012. godine ustanova podupire uzgoj stoke te je uređen tor za čuvanje Istarskog goveda boškarina na Kamenjaku gdje se može pogledati i naučiti ponešto o ovom tihom promatraču povijesnih mijena u Istri. U blizini uvale Polje nalazi se farma na kojoj se još uvijek može vidjeti autohtono istarsko govredo, te se skupa s istarskim ovcama provodi ispaša u vidu tradicionalne poljoprivrede što se smatra kao bitan čimbenik u očuvanju biološke raznolikosti područja (www.kamenjak.hr).

5.2.3. Turistička ponuda na primjeru zaštićenog krajobraza Kamenjak

Prethodno je navedeno da Kamenjak pripada kategoriji zaštićenih značajnih krajobraza na području Istarske županije (posebno Donji Kamenjak), od 1996. godine. „Značajni krajobraz je prirodni ili kultivirani predjel velike krajobrazne vrijednosti i bioraznolikosti i/ili georaznolikosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja karakterističnih za pojedino područje“ (Natura Histrica, 2020., <http://www.natura-histrica.hr/hr/zasticene-prirodne-vrijednosti/zasticena-podrucja-1>). Zaštita krajobraza je potrebna radi sprječavanja nastanka neželjenih promjena u izgledu krajobraza uslijed obavljanja određenih aktivnosti na takvim područjima. Na području Kamenjak je razvijen turizam, koji se posebno intenzivirao posljednjih godina, jer se radilo na obogaćivanju njegove turističke ponude, pa je na istom potrebno planirati i realizirati zaštitu prirode od turističkih aktivnosti.

Turističku ponudu Kamenjaka čine selektivni oblici turizma poput sportskog turizma (u sportskim centrima uvale Pinižule i uvale Školjić), koji obuhvaća biciklizam (na biciklističkoj stazi „Orhideja“, koja je duga 12 km), surfanje na morskim valovima potaknutim djelovanjem jakog vjetrova (engl. *Windsurfing*), jedrenje, ronjenje, jahanje, pješaćenje, penjanje po stijenama, kupališni turizam, ekoturizam i agroturizam. Osim navedenog smještajnu ponudu čine moderno opremljeni apartmani i ville, te ugostiteljski objekti (restorani, slastičarnice, kafići) u Premanturi, koja se nalazi u neposrednoj blizini Kamenjaka, dok na samom Kamenjaku nema smještajnih objekata, jer se izgradnja istih na tom području ne dozvoljava, s obzirom na to da pripada zaštićenim područjima.

Od ugostiteljskih objekata na Kamenjaku se mogu pronaći *beach bar-ovi* u uvali Pinižule, Polje, Debeljak, Školjić, Mali Portić i drugim uvalama, safari bar (Slika 5.) i restoran na istarskoj farmi boškarina (Slika 6.). Safari bar je kulturni bar smješten na plaži Mala Kolombarica na rtu Kamenjak. Bar je specifičan po tome što je izgrađen od živih biljaka i bambusovih štapića, koji dijele stolove i klupe, dok je pod napravljen od naslaganih blokova kamena, te od slame. U baru se nalaze i zabavni sadržaji za djecu, poput velikog tobogana od konopa i drvenih kotača, ljuljačka obješena na grane drveća. Bar je prava mala robinzonska oaza za opuštanje i uživanje u blagodatima koje nudi.

Slika 5.: Safari bar na Kamenjaku

Izvor: Premantura.net, *Safari Bar Kamenjak Premantura*, 2020., dostupno na: <https://www.premantura.net/item/safari-bar-kamenjak-premantura/> (30.09.2020.)

Restoran na istarskoj farmi u ponudi ima tradicionalnu istarsku organsku hranu (meso i ribu). Hranu na Istarskoj farmi priprema obitelj koja se bavi agroturizmom, u okviru obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva. Farma se nalazi u blizini plaže Polje (u uvali Polje), na zapadnoj obali poluotoka Rta Kamenjak, a poznata je i po životinjama koje na njoj borave poput magaraca, konja, kokoši, ovaca i svinja.

Slika 6.: Istarska farma na Kamenjaku

Izvor: Istrian Farm, *Istrian Farm Cape Kamenjak*, 2020., dostupno na: <http://istarskafarma.com/>
(30.09.2020.)

Farma je pogodna za odmor svakome, ali je najpogodnija za obitelji koje imaju djecu, za koju su kreirani sadržaji poput igrališta za djecu i parka za životinje, pa roditelji mogu nesmetano uživati, dok se djeca zabavljaju u neposrednoj blizini (Istrian Farm, 2020., <http://istarskafarma.com/>). Okoliš farme je prekrasno uređen, te ga obilježavaju blagodati zelenila (biljaka i njihovih mirisa) što na svakoga djeluje opuštajuće i umirujuće, zbog čega je zajamčen nezaboravan odmor i stjecanje posebnih doživljaja i iskustava. Nadalje turističku ponudu čini tzv. staza dinosaura, koja je poznata kao nalazište fosiliziranih otisaka stopa dinosaura (Slika 7.). Zbog pronalaska fosilnih ostataka područje je poznato po paleontološkoj važnosti.

Slika 7.: Skulpture dinosaura na Kamenjaku – staza dinosaura

Izvor: Dinka, T., Dinosaur, staza na Kamenjaku, 2012., Istrapedia, dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/2005/dinosaur-staza-na-kamenjaku> (30.09.2020.)

Otisci dinosaura mesojeda i biljojeda pronađeni su na otočiću Fenoliga i na Rtu Grakalovac 1975. godine, od strane slovenskog biologa Matjaža Gogala i geologa Rajka Pavloveca. Istraživanjem je po otiscima utvrđeno da su na tom području boravile vrste dinosaura poput sauropoda - dinosaura biljojeda, teropoda i ornitopoda koji pripadaju skupini dvonožnih dinosaura mesojeda. „Teropodi su na Kamenjaku bili i brojnošću i veličinom manji od sauropoda. Prosječna dužina stopala 15 – 20 cm govori nam da su teropodi ovdje bili dugački samo 3 metra, 1,5 metara visoki i teški oko 150 kg. Iako se sa sigurnošću spomenute skupine dinosaura ne mogu točno klasificirati u uže kategorije, pretpostavlja se da je od ornitopoda bio prisutan Iguanodon te Megalosaurus iz skupine teropoda“ (Kamenjak javna ustanova, Geologija, 2020., <https://kamenjak.hr/hr/prirodna-obiljezja/geologija>). Nadalje, vrste

koje su pronađene glavonošci amoniti i školjkaši rudisti koji imaju spiralni i oblik roga.

Kamenjak je poznat i po edukacijsko - poučnoj stazi koja omogućava upoznavanje prirodnih vrijednosti Kamenjaka, te su njenom dužinom postavljene skulpture dinosaura. Uz svaku skulpturu postavljena je edukativna ploča, na kojoj se nalazi opis određene vrste dinosaura, ali i biljaka koje su na tom području zaštićene.

Osim navedenog, ponudu Kamenjaka čini i osjetilno - didaktična šetnica Gradina na Gornjem Kamenjaku koja je prilagođena slijepim i slabovidnim osobama, te eko centar "Kuća prirode Kamenjak" u Premanturi" (Kamenjak javna ustanova, 2020., <https://kamenjak.hr/hr/planiraj-posjet/rekreacija>). Ovakvom turističkom ponudom Kamenjak privlači veliki broj turista, koji nesmetano žele uživati u čarima prirode, mora, tradicionalne hrane i edukativnih sadržaja, na temelju kojih obogaćuju svoje iskustvo i doživljaje destinacije. Svake godine se broj turista povećava, pa prijete opasnost od uništavanja prirode, i od masovnosti. U nastavku će biti riječi o utjecajima turizma na zaštićeno područje Kamenjak.

5.3. Utjecaj turizma na zaštićeno područje Kamenjak

Kako se prirodne ljepote i rijetkosti smatraju osnovnim turističkim faktorom privlačnosti u turističku destinaciju, svaka turistička politika kao osnovnu zadaću ima izvršiti zaštitu i vrednovanje u kontinuitetu između odnosa prirodnih i antropogenih čimbenika. "Atraktivnost prostora na kojem se formira turistička ponuda prvi je preduvjet koji treba biti ispunjen da bi netko (čitaj: turist) uopće pokazao interes za tim prostorom. Atraktivne značajke tog prostora mogu biti prirodnog ili društvenog karaktera, odnosno najčešće govorimo o izmiješanosti tih atraktivnosti" (Pirjevec,1998, str. 78). Gledano godinama unazad, Alfier (2010) navodi kako je primitivni čovjek tad prirodu iskorištavao uglavnom u preživljavalačke svrhe. Današnji čovjek manje radi takve stvari, da je koristi za preživljavanje sebe i obitelji, već je koristi iz čisto lukrativnih razloga. Tako se javila negativna posljedica, ekološko zagađenje i degradacija okoliša. Nekontrolirano korištenje zaštićenih te ujedno i turistički frekventnih mjesta i destinacija, veoma lagano može dovesti do njihova uništenja i degradacije lokalnog kulturnog i prirodnog nasljeđa. Jadrešić (2010., str.

92.) navodi kako je turizam "...postao jedna od najrelevantnijih prostorno - geografskih pojava, i uz industrijalizaciju i urbanizaciju, jedna od najsnažnijih činitelja presije na prostor i najpogibelnijih uzročnika rasprirodnjavanja prirode, upravo tamo gdje je priroda najljepša, najprivlačnija...i najosjetljivija". Kako svake godine na Kamenjak dolazi sve više posjetitelja, njihova sve veća penetracija izaziva sve veći pritisak, koji bez poduzimanja određenih mjera, za turizam Kamenjaka i Premanture može imati razarajući efekt. Samom turistifikacijom loše se utječe na prirodni prostor rt-a Kamenjak.

Svaka današnja ponuda koja se bazira na prirodnom okruženju, biva u potpunosti konzumirana od strane turista. Turistička ponuda na Kamenjaku u pravilu ima obilježja sezonalnosti, odnosno ista ponuda ne koristi se istim intenzitetom tijekom cijele godine. Dosadašnji turizam na Kamenjaku, nažalost utjecao je negativno na određene dijelove koji su pod prevelikim priljevom turista nažalost možda već i nepovratno uništeni i devastirani. Kako je riječ o zaštićenom području, kontrole utjecaja turizma trebale bi biti prve na popisu provođenja, no one se ili ne provode ili provode, ali u minimalnim količinama te nedovoljno stručno i nisu potkovane s dovoljno znanja.

Zaštita prirode, kada je riječ o turističkoj destinaciji, treba biti primarna stavka i odvijati se u kontinuitetu. Zatvoriti ulaze i zabraniti ljudima da ulaze u potpunosti, nije nikakvo rješenje. Pametne ideje su one koje se moraju naći, a nije teško doći do njih. Sve veći prodor turista u zaštićeno područje zahtijeva takva rješenja jer se određena sustavna kontrola ne može provoditi toliko efikasno ako ona ne postoji. Jer, kako navodi Alfier problemi (2010., str. 48-49.) "... ne mogu se više rješavati pojedinačno i u lokalnim, regionalnim i nacionalnim granicama. Rješenja za te probleme valja tražiti u općim internacionalnim modelima uređenja i zaštite turističko- rekreacijskih prostora, koji počivaju na ocjeni općih potreba zaštite preostalih dijelova nerasprirodene prirode i na općim obavezama respektiranja odlika prirode što ljudima mogu pružiti užitke koje im industrijska civilizacija oduzima i koje im ničim drugim ne može nadomjestiti". U nastavku trećeg poglavlja rada istraženi su načini zaštite prirode u turističkim destinacijama te pritisak turista na obalu i priobalje Kamenjaka.

5.3.1. Zaštita prirode i turizam

Turizam je djelatnost koja se najviše bazira na prostoru jer prirodne ljepote i rijetkosti spadaju u najbitnije privlačnosti koje određuju turistov dolazak u destinaciju te je u velikom postotku turizam o tom istom prostoru i ovisan, pa samu problematiku zaštitu prirode u turizmu treba doživjeti kao izazov. Negativnosti toga vidljive su na samom prostoru te u ekološkom vidu jer poradi okupacije prirodnog prostora te pretjeranog iskorištavanja dolazi do pretjerane agresije na prostor i saturacije pojedinih lokacija. Alfier (2010.,XII) navodi kako je "...poznavanje suvremenih oblika zaštite prirode vrlo važno s turističkog gledišta, jer od režima zaštite ovise mogućnosti, oblici i granice turističkog iskorištavanja pojedinih područja". Danas je turizam najsnažniji činitelj pritiska na prostor, ali i jedan od najpogibelnijih uzročnika rasprirodnjavanja prirode, navodi Jadrešić (2010) i takve stvari se događaju upravo na onim mjestima gdje je priroda najljepša i privlači turiste te kao takva s njihovog gledišta je najvrednija, no bitno je napomenuti da je baš zbog navedenog ta priroda i najosjetljivija.

Paradoksalno je što se na Kamenjak, koji je zaštićeno dobro, dozvoljava toliki prodor sve većeg broj turista i nemoguće je provoditi efikasnu kontrolu nad njima, a prevelika ljudska okupacija tog prostora mijenja same kvalitete na vidljiv i nevidljiv način. Prekrasan prostor sve više doživljava preveliku okupiranost čime će se Kamenjak, ako se brzo ne dođe do nekih adekvatnih i pozitivnih rješenja, obezvrijediti. Takvo uzurpiranje prirode i njenog biljnog i životinjskog svijeta naprosto treba usporiti jer kasnije će biti prekasno i morat će se sve iz korijena sasjeci i pustiti određeni broj godina da se priroda uopće regenerira, no nikada to neće biti kako je nekada bilo, prije nego su počeli agresivni prodori turista.

Trenutačno turisti doslovce gutaju prirodu prostora i imaju mnogo utjecaja na svu prirodu i njene elemente. Jednom kada nastupi potpuna degradacija prirodnih i turističkih uvjeta Kamenjaka, smanjit će se, ako ne i nestati sama turistička privlačnost. Za njegovu zaštitu možda bi najbolja situacija bila zabrana pristupa u trajanju dvije godine, kako bi se flora i fauna oporavile, no opet u drugu ruku, ne može se domicilnom stanovništvu (prvenstveno), a posebice Premanturcima, zabraniti pristup prirodnom dobru koje je tamo već tisućama godina. Fizička barijera

u svrhu zaštite ne slaže se sa samom psihologijom kako rekreacije tako turizma, a zbog toga turisti i dolaze u ovu destinaciju. Možda nije stvar u zabrani, već u moralnom shvaćanju pojedinaca o zaštiti prirode i razvijanje svijesti o tome. Možda bi pametna ideja bila isključivanje Kamenjaka iz ekonomskog iskorištavanja određenim načinom upravljanja njime jer današnji način življenja čovjeku je dao previše slobodnu ruku i mišljenje kako je u redu da zadire u prirodne odnose, pa je time pitanje koje visi u zraku gdje je granica ekonomskog iskorištavanja a gdje ekonomskih potreba, te koji su najbolji načini zaštite, pa bi bilo idealno za početak ograničiti daljnje intervencije u prirodnom prostoru, ali samo one koje narušavaju taj prostor (pri tom smatram i izgradnju "*beach barova*" koji ne poštuju prirodu i ne izgrađuju se prilagođavajući njoj kao narušavanje prostora).

Sam način na koji će se vršiti daljnja zaštita prirodnog područja će dati daljnje turističke pozitivne ili negativne rezultate, jer s turističkog gledišta, ono što je prirodno, čisto i netaknuto, ono je što ih privlači te shodno tome važno je koristiti i stvarati nove i moderne oblike zaštite prirode. No stvaranje nije ono što će pomoći ako se ne dovede do preodgoja svijesti pojedinaca o tome kolika je postala urgentna potreba o zaštiti prirodnih bogatstava. "Prirodu i različite njene resurse treba čuvati i štiti, a zaštita je borba bez pobjednika, pa to nije nimalo lako i bezazleno. To je, naime, dugoročan i složen proces u kojem treba sudjelovati cjelokupno stanovništvo određenog područja, a ne samo upravna i društvena tijela i vlasti..." (Jadrešić, 2010., str. 90.). Na Službenim mrežnim stranicama Istarske županije (www.istra-istria.hr), ravnateljica Kamenjaka Šarić kao najveći izazov u upravljanju je izdvojila spoj održivog turizma i zaštite prirodnih vrijednosti, te se osvrnula na niz planiranih projekata poput adaptacije prometnice i uvođenja alternativnog prijevoza kojim se želi smanjiti opterećenje područja motornim vozilima. Plan Javne ustanove Kamenjak također je prenamjena zapuštenih, neperspektivnih vojnih objekata i njihova integracija u turističku infrastrukturu značajnog krajobraza Donjeg Kamenjaka. Župan Flego prilikom svog posjeta i razgovora s ravnateljicom naglasio je kako Kamenjak ima veliki potencijal, a posebno je izdvojio ciklo te kulturni turizam, što je na tragu i županijske Strategija razvoja turizma. Trenutačno je uređeno oko 11 km biciklističkih staza na Donjem Kamenjaku te 8,5 km na Gornjem Kamenjaku, navodi se na mrežnim stranicama Istarske županije (www.istra-istria.hr). Svakako, važno je napomenuti kako se na Kamenjaku već provode određeni edukacijsko rekreacijski

projekti koji su se ovdje našli u vidu zaštite prirode i okoliša, odnosno tu su s ciljem održivosti turizma: edukativno-rekreacijska staza Putevima dinosaura, poučna staza, osjetilno-didaktička šetnica Gradina, Čudesni svijet podmorja Donjeg Kamenjaka i medulinskog arhipelag- Atlantida, Kuća prirode Kamenjak i školski programi. Nažalost, obzirom na količinu posjetioca turističkog mjesta, takvih programa i projekata trebalo bi biti mnogo više. Zbog same svoje vrijednosti, važno je početi provoditi sustavnu zaštitu prirode na Kamenjaku i treba zauzeti posebno mjesto u daljnjim razmatranjima načina ekološke održivosti destinacije. "Dok se iskorištavanje prirode u turističke svrhe vrši pomnjivo i u određenim granicama, turizam je, kao gospodarska djelatnost i masovni odgojno- rekreativni pokret, poseban oblik zaštite prirode" (Alfier, 2010., str. 10.). "Turizam je veliki konzument kvalitetnih prostora i zato se često naglašava da je u pravu prostor namijenjen turizmu vrlo ograničen i da može vrlo brzo postati i ograničavajući faktor turističkog razvitka" (Pirjevec, 1998;189). Važnost se tako očitava u zaštiti, ali i racionalnom korištenju prostora od strane turista i domicilnog stanovništva prvenstveno i razloga što sam doživljaj prirode, onakve kakva je nekada bila, postaje sve veća potreba, kako iz želje tako i iz nužde zbog sve veće urbanizacije života i same njegove mehanizacije što sve više počinje teško padati ljudima, te zaključno tome degradacija općenito prirodnih uvjeta je štetna, a posebice turističko-prirodnih uvjeta destinacije koja "živi" od toga. Ako se u destinaciji takva prirodna baza uništi, šteta se ogleda upravo u navedenim učincima koje turizam donosi destinaciji jer ona ostaje bez svoje bazne stavke koja je u mnogim slučajevima primarna stavka kod turista za odabir upravo te turističke destinacije.

Pirjevec (1998., str. 185.) prema Williams i Shaw (1995) navodi: "Ne postoji jednostavni linearni odnos između rasta turizma i ekonomskih koristi za lokalnu zajednicu. U početnoj fazi turizam stvara mnogo radnih mjesta za lokalno stanovništvo, dok povećana potražnja za hranom vodi intenzifikaciji poljoprivrede. Kasnije, tijekom daljnjeg razvitka, sve se više pojavljuju negativne posljedice. To uključuje preveliko iskorištavanje resursa zbog preusmjerenja investicija iz drugih sektora u turizam, zakrčenost prometa, zagađivanje, uvoz radne snage i sukobi s ostalim korisnicima prostora." Jadrešić (2010) daje odličnu konstataciju kada je riječ o odnosu turizma i čovjeka, a to je činjenica kako se ne treba gledati samo profit i interes pojedinaca, već društvenu, humanističku i duhovnu moć turizma kao pojave i

treba kretati od čovjeka, živjeti za čovjeka i društvo, i u suradnji s čovjekom, ali i turizmom; njihovim objedinjenim djelovanjem, graditi njegovu budućnost i opstojnost kao njegovu univerzalnu vrijednost.

5.3.2. Turistički pritisak na obalu i more

O samom turističkom pritisku na obalu i more dovoljno je u ljetne mjesece proći destinacijom i sve će biti jasno. Pretrpane plaže, pritisci sa svih strana preko kapaciteta koje destinacija uopće i može podnijeti. Kako je more glavna stavka koja privlači najviše turista, jasno je zašto je maritimni turizam najvažnija komponenta svakog turističkog putovanja. "Negativne ekološke reperkusije na prostor, manifestirane različitim oblicima utjecanja i djelovanja na kopno, zrak i vodene površine, i po broju učinaka dramatično se povećavaju" (Jadrešić, 2010., str. 146.). Nažalost, sami smo dozvolili da dođe do saturacije. Prirodnu sredinu Kamenjaka uspjeli smo poremetiti jer svakodnevno, iz godine u godinu, sve se više prekoračuju prihvatni kapaciteti ovog prirodnog resursa. Na dosadašnje načine djelovanja treba odlučno reći stop jer ako štete od turizma počnu ići preko granice gospodarske koristi, tada je jako teško vratiti se nazad. Ovakvim procesom turistifikacije vrši se preveliko opterećenje kako za domicil, tako i za gospodarstvo, jer ipak svima je u interesu živjeti od nečega dugi niz godina.

Alfieri (2010) u svojoj knjizi "Zaštita prirode u razvijanju turizma" piše sljedeće: "Sve dok je turizam bio brojčano malen i po socijalnom sustavu monostrukturni, u prostoru točkasto raspoređen i stacioniran, te dok je turistička dokolica imala vremenski dug pasivan ladanjski karakter, veze takva turizma s prostorom bile su jednostavne i čiste, i on nije postavljao neke posebne prostorne probleme. Zbog svega toga takav je turizam za prirodu bio još uvijek gotovo bezopasan. Kad je pak turizam poprimio velike razmjere- po masama ljudi koje okreće u raznim pravcima i aglomerira na velikom broju mjesta i područja, po svojoj mobilnosti i dinamičnosti, po zahvatima koje vrši u prostoru i po broju resursa koje iskorištava da bi zadovoljio nove potrebe i posebne želje povećane heterogene mase turista, te po vidljivim tragovima što ih korisnici novih oblika aktivne turističke dokolice ostavljaju u pejzažu, on je postao jedan od najrelevantnijih prostorno- geografskih pojava i, uz industrijalizaciju i urbanizaciju, jedan od najsnažnijih faktor presije na prostor i

najpogibelnijih uzročnika rasprirodnjavanja prirode, upravo na onim područjima gdje je priroda najljepša, najprivlačnija i s turističkog gledišta najvrednija, ali isto tako i najosjetljivija. Takva su područja upravo obala, otoci i more" (Alfier, 2010., str. 32-33.). More je bogati izvor svakovrsnih elemenata za održavanje i obnovu života, navodi dalje autor te oduvijek je i dalje će fascinirati ljude ljepotom i snagom. "Turistička gravitacija prema moru postaje sve jača i masovnija pod utjecajem povećanja rekreativne potražnje... jer more i morske obale mogu najbolje zadovoljiti te i sve ostale elemente rekreativne potražnje..." (Alfier, 2010., str. 133.). Osim pritiska na more i obalu, tu je i pritisak na prirodu. "Tome još valja pridodati i brojne načine perturbacija što ih turisti uzrokuju u prirodi, posebno u životinjskom svijetu: uznemiravanjem faune lovom i ribolovom; cirkulacijom na kopnu, moru i vodama; bukom motora, muzike i glasova; zasjedama radi fotografiranja i filmovanja životinja; nautičkim skijanjem... nenadanim posjetama špiljama upotrebom svjetla koje škodi fauni što se već milijunima godina naviknula na život u vječnoj tami" (Alfier, 2010.). Nadalje, problematika osim gore navedene jest u tome što se javlja nekontrolirano branje bilja od strane turista, koji u velikoj većini slučajeva nisu upoznati s pravilnikom ponašanja, i zaštićenim, endemskim vrstama koja na ovaj način mogu biti u potpunosti istrijebljene. Osim što se estetski prostor degradira, tu je dakle riječ i o tome da ono bilje koje se bere može nestati, čime se narušava prvobitna ljepota mjesta, a zbog same koncentracije ljudi na Kamenjaku, neku određenu zaštitu i kontrolu teško je provoditi, pa se očekuje kod čovjeka razvijena svijest o prirodi i njenoj zaštiti te o cjeloživotnom učenju.

Preveliki pritisak na obalu i priobalje također zagađuje more, a ako je ono zagađeno, štete za turizam su neminovne. Ipak, prvotna stvar je štetnost na podmorje, na floru i faunu koja privlači određene segmente turista koji prakticiraju npr. ronjenje. Kako se Kamenjak nalazi na otvorenom području, omeđen je s tri strane morem, također se može dogoditi da usred velikih i jakih morskih struja, zagađenja iz okolnih mjesta lako dođu do Kamenjaka, jer struje i vjetrovi lako nose takva onečišćenja. Jadrešić (2010., str. 97.) navodi: "Jedno je sigurno, a u vezi je s korištenjem obalnog (kao i ostalog kvalitetnog) prostora u turističke svrhe, da postoji stalna i ozbiljna opasnost od njegova nekontroliranog i neracionalnog korištenja, a onda i opasnost i zle sudbine onih koji tu stalno žive, ali i onih koji kao povremeni posjetitelji tu provode svoju dokolicu. Opasnosti su, evidentno je, zajedničke, pa ih,

kao takve, treba zajednički razrješavati i moguće eliminirati." Bez simbioze vidimo nema rješenja, te sami smo odgovorni za prostor u kojem se živi, boravi i posjećuje, jer sa svojim angažmanom ljudi kao pojedinci bivaju zaslužni za sve oko sebe, a ne institucije.

5.4. Orijentacije razvoja turizma na Kamenjaku

Stupanj atraktivnosti prirodnih resursa jedan je od najvažnijih faktora usmjeravanja turista u određenu destinaciju. Da bi neko područje optimalno iskoristilo sve svoje resurse, mora poznavati svoju ponudu, ali isto tako i spoznati same karakteristike buduće turističke potražnje da se ne bi dogodilo usmjeravanje napora prema krivom tržišnom segmentu. No sama atraktivnost bez održivosti pada u vodu, tako da je iznimno važno voditi računa o održivom turizmu, kojeg prema službenim stranicama za održivi turizam (www.odrzivi.turizam.hr) definiramo kao turizam koji u potpunosti uzima u obzir trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke, brine se o potrebama posjetitelja, sektora, okoliša i destinacije.

Na Kamenjaku, obzirom kako se vodi kao zaštićeni objekt prirode, teško je reći kako postoje neke stvarne mogućnosti optimalnog iskorištavanja u turističke svrhe, jer sam status zaštićenog područja u startu koči, postavlja granice i određuje što i kako se može, u kolikoj mjeri i koliko efikasno iskoristiti tu prirodu u turističke svrhe. No opet, orijentiranjem na održive oblike turizma- selektivne oblike, postoje mogućnosti, no ako u svijesti pojedinca ne postoji razmišljanje o prirodi i zaštiti, niti selektivni turizam, odnosno njegovi oblici nisu nikakva garancija očuvanja destinacije.

Kada se govori o samim orijentacijama razvoja, prije nego se krene u raspravu i razradu, postoje neke određene stvari koje trebaju biti "podmirene". Mnogo različitih oblika turizma može se razvijati, no ako nema povjerenja turista u činjenicu kako će u našoj destinaciji biti prihvaćeni i širokogrudno dočekani, onda se nema o čemu raspravljati. Stvar povjerenja najbitnija je polazišna točka formiranja i plasiranja ponude, jer turist se želi osjećati sigurnim i znati da je poduzeto sve kako bi se on osjećao najbolje moguće u datom trenutku, bez izigravanja njegova povjerenja. Osim povjerenja, važna stavka je da on ima kako provoditi slobodno vrijeme, te raznoliku ponudu različitih oblika turizma kako se ne bi dosađivao u destinaciji. Turist uvijek traga za nečim novim, neviđenim u drugim destinacijama, te je potrebno tu njegovu

potragu i potražnju zadovoljiti. U sljedećem poglavlju donosi se pregled mogućnosti zadovoljenja navedene potražnje, od kojih su neke već i aktualne i u primjeni, ali i neke koje se mogu sustavno početi sprovoditi u djelo.

5.5. Selektivni oblici turizma na Kamenjaku

Govor o novim orijentacijama razvoja turizma na Kamenjaku započinje pojmom selektivnih oblika turizma. Današnji ubrzani način života i rada iziskuje sadržaje blokirajuće prirode za sve štetne utjecaje i produkte nagle urbanizacije i načina života. Kako je sadašnji način funkcioniranja čovječanstva ubrzano potpomognut globalizacijskim procesima, sve većoj hipermobilnosti i masovnosti putovanja što je odjednom dovelo do prevelikog priljeva turista u određene destinacije, turizam kakav je danas sve više oko sebe steže omču. Kao jedan od najbrže rastućih ekonomskih sektora na svijetu, kod turizma je potrebitost brzog djelovanja za spas destinacija ubrzo iznjedrila selektivne oblike turizma koji su se našli na putu masovnosti i poslužili kako bi se pravomjerno izvršio priljev i raspodjela turista po destinacijama, uz najbitnije, pažnju na okoliš- unaprjeđivanje ali i popravljjanje već načinjene štete, brizi o domicilnom stanovništvu te sve većim prohtjevima turista.

Selektivni turizam je „sintetički i generički pojam koji označava novu kvalitetu suvremenog i budućeg turizma, koji se prvenstveno temelji na serioznoj selekciji programa, na odgovornom ponašanju svih sudionika, na ekonomskom i ekološkom principu uravnoteženja razvoja" (Jadrešić,2010., str. 228.). Alfier (2010) navodi veliki niz problema koji su bili pokretač razmišljanja o razvoju selektivnih oblika turizma krajem dvadesetog stoljeća, a kriza masovnog turizma u kojoj se on našao ranih 70-tih godina prošlog stoljeća dovela je do početaka razvijanja selektivnog turizma. Tako selektivni turizam definiramo kao ekološki svjestan turizam, koji promatra svijet oko sebe, te pokušava biti odgovoran, autentičan i izvoran, a u odnosu na konkurenciju oko sebe i ekonomski profitabilan, ili ukratko, svi oni oblici turizma koji poštuju gostoprimca i sve kulturno nasljeđe. Jadrešić (2010) navodi kako se kod spomena selektivnog promatra ideja zadovoljenja duhovnih, duševnih i ekonomsko-tržišnih potreba turista. Sve se više ulaže u nove pristupe i filozofiju turizma budućnosti.

Nadalje, autor navodi kako selektivni turizam obilježava novu kvalitetu i kao takav sadrži obilježja suvremenog i budućeg turizma, gdje je naglasak na kvaliteti i kvantiteti- usluga, ekologija, identitet, humanost, pravomjerna distribucija, uključenost. Posebnost se očitava u njegovoj segmentiranosti i obogaćivanju i produživanju sezonalnosti. Kako je potrošač u selektivnim oblicima turizma iskusan putnik, koji je fleksibilan, ali i individualni potrošač i ima želju i motiv za nove vrijednosti, oni omogućuju postupnu identifikaciju turista s okolinom u kojoj se on nalazi, čime se pospješuje stvaranje doživljaja i dodane vrijednosti što automatizmom dovodi do veće kvalitete doživljaja destinacije i lokalnog stanovništva. Kako je današnje tržište dinamično i promjenjivo iz sekunde u sekundu, nije dovoljno samo imati ponudu, važno je imati i "kupca" za tu ponudu. "U selektivnom turizmu potpuno se mijenjaju pozicije svih sudionika u turističkoj ponudi, gdje su najuspješniji oni koji su usko povezani s tržištem..." (Jadrešić, 2010., str. 171.). Konstantna ulaganja u poznavanje i razvijanje selektivnih oblika turizma, odnosno mentalnog sklopa turista kojeg takve usluge zanimaju, najvažnija su stavka koja će pomoći u oživljavanju takvih usluga i njihovih sadržaja čime se dobiva na diverzifikaciji ponude destinacije i očuvanju, odnosno zaštiti samog prostora destinacije.

Turizam će se „sve više sagledavati i razvijati kao humanistički i civilizacijsko - kulturološki fenomen, što znači da će se turistička politika oblikovati i razvijati po mjeri (i za) čovjeka" (Jadrešić, 2010., str. 167.). Nadalje (Jadrešić, 2010., str. 182.): "ekološka održivost jamči kompatibilnost razvoja s očuvanjem i održavanjem osnovnih ekoloških procesa, biološke raznolikosti i bioloških resursa." U nastavku će biti prikazan pregled selektivnih oblika turizma koji se provode i koji se mogu početi provoditi na Kamenjaku.

5.5.1. Sportski turizam

Čavlek et.al. (2007) za sportski turizam navode kako se on formira kao specijalni oblik turističkih kretanja i jedna od značajki strukturnih promjena suvremenog turizma te obuhvaća sve aspekte sa sportom povezanih dolazaka u određenu turističku destinaciju – od dolaska na sportski događaj do sudjelovanja u turističkim sportovima. Kod sportskog turizma turist putuje u destinaciju s ciljem bavljenja

sportom, posjeta određenim sportskim atrakcijama i aktivnostima. Svrstava se u selektivne oblike turizma koje se zasnivaju na motivaciji za putovanjem, te se kao takav može pojaviti u različitim formama pa se tako razlikuje zimski te ljetni sportsko-rekreativni turizam te natjecateljski. U novom turizmu sport je postao važan sadržaj boravka turista u destinaciji i važna aktivnost unutar ali i izvan turizma- određena događanja promovirat će destinacije, a destinacije će promovirati sportske aktivnosti. Omogućuje pretvaranje pasivnog u aktivan odmor, pa njegov razvoj ima mnogo prednosti, ekonomskih i društvenih, ali i daljnjih razvojnih mogućnosti. Pridonosi novim spoznajama i učenjima jer se javlja potreba za učenjem i savladavanjem određenih sportskih vještina poput jedrenja, ronjenja, tenisa, golfa, jahanja, plivanja, penjanja po stijenama i dr. ako se želimo baviti njima, te kao najbitnije, stječe se navika bavljenja određenim sportskim aktivnostima. Novu sportsko - rekreativnu ponudu trebalo bi usmjeriti prema planovima budućeg razvoja turizma. Trenutačna sportska i turistička ponuda zahtijeva određenu dozu inovativnosti, obogaćivanja te nadograđivanja i adaptiranja. Usmjeravanje pažnje na trenutačnu ponudu, objekte, sadržaje i ponudu, te ulaganje vremena i truda u kvalitetno stvaranje novih hobističkih i sportskih ponuda, postaje sve bitnije zbog ubrzanog razvoja turizma i brzog zasićenja turista ponuđenim. Ne zaboravimo napomenuti produženje sezone, jer vremenski uvjeti to dopuštaju, te se ne trebamo bazirati samo na 5 mjeseci godišnje, ponudu bi trebalo i može se plasirati minimalno 9 mjeseci godišnje uz promišljeno osmišljavanje sadržaja.

Ronjenje

Ronjenje Kamenjakom pruža doživljaj svim uzrastima. Turisti, ali i domicilno stanovništvo rado istražuju bogati podvodni svijet, i mnogo je izbora jer je ronjenje omogućeno tijekom cijele godine zbog izuzetno toplog mora, a najbolje razdoblje jest između svibnja i studenog te je kao takvo odlična održiva aktivnost. "Razvedena obala Kamenjaka odlikuje se velikom raznolikošću morskog staništa i bogatstvom biljnog i životinjskog svijeta, a prema procjeni podmorje nastanjuje nekoliko tisuća vrsta organizama" (Skoko et. al., 2013., str. 110.). Na Kamenjaku prevladava mogućnost upoznavanja flore i faune podmorja, razvijanja ekološke svijesti

upoznavanjem netaknutih dijelova podmorja te znanstveno - istraživačka ronjenja. Tečajevi ronjenja održavaju se u organizaciji ronilačkih centara u bližoj okolini Premanture kod kojih možete iznajmiti kvalitetnu i provjerenu opremu ili servisirati vlastitu. Veću sigurnost pri ronjenju omogućava blizina hiperbarične komore koja se nalazi u Puli. Na području Kamenjaka zanimljivost u ponudi je noćno ronjenje, ali i zabilježeni antički brodolom pa se tako na potvrđenim lokacijama u uvali Polje južno od Premanture mogu vidjeti i ostatci brodova.

Windsurfing

Zahvaljujući svojim klimatskim posebitostima te posebnom geografskom položaju, Kamenjak je popularno odredište "*windsurfera*". Kako se na Kamenjaku izmjenjuju vjetrovi sa svih strana istočnih i zapadnih smjerova, surferi tijekom cijelog dana mogu uživati na dasci.

Slika 8.: *Windsurfing* na Kamenjaku

Izvor: Windsurfstation, *Windsurf*, 2020., dostupno na: <https://windsurfstation.com/windsurf/>
(30.09.2020.)

Sama konfiguracija obale ima sigurne i lako dostupne lokacije za surfanje, a uvala Školjić i kamp Stupice veoma su popularna mjesta za "*windsurfing*" na koja tijekom cijele godine dolaze surferi iz Hrvatske i okolnih zemalja, no bitno je znati kako su morske struje na ovom području jake, te se početnicima preporučuje oprez.

Biciklizam

Kamenjak je jako popularan kod zaljubljenika u biciklizam (Slika 9.) , kako amatera, tako profesionalaca. Od 1997. godine u organizaciji Kluba brdskog biciklizma i ekstremnih sportova "Adrenalina" održava se natjecanje u brdskom biciklizmu "*Kamenjak Rocky trail*". Područje Kamenjaka pogodno je za sve vrste biciklizma zbog svoje guste mreže cesta, cestica te puteljaka, uz prekrasnu pomorsku liniju čime pruža neopisiv doživljaj mnogima. Biciklističke staze na Kamenjaku tako spadaju među najpoznatije na svijetu, navode Skoko et.al. (2013) gdje svake godine prođe nekoliko tisuća biciklista.

Slika 9.: Biciklizam na Kamenjaku

Izvor: Amicus Gropu Istra, *Početna stranica; Izlet biciklom Premantura cjelodnevno Rt Kamenjak park prirode*, 2020., dostupno na: <https://amicus-istra.com/izlet/izlet-biciklom-premantura-cjelodnevno-rt-kamenjak/> (30.09.2020.)

Na Kamenjaku se također održava i posebno zanimljiva biciklijada koja se održava za vrijeme punog mjeseca u ljetnim mjesecima. Putevi kojima se može voziti po Kamenjaku razlikuju se po duljini i zahtjevnosti, dok je pretežito svugdje ista ili minimalna visinska razlika i podloga. Broj biciklista na Kamenjaku iz godine u godinu raste, a unazad desetak godina povećao se više puta i brojnim zaljubljenicima Kamenjak postaje sve češći izbor za provođenje godišnjeg odmora. Na mrežnim stranicama Putovnica.net (www.putovnica.net) navodi se kako je idealno rt istraživati biciklom, s obzirom na to da je brzina koju možete postići otprilike jednaka onoj kojom ćete voziti automobil, ne trebate plaćati naknadu za motorna vozila, štite okoliš i k tome se rekreirate.

Jedrenje

S jedrenjem čovjek se upoznao prije više tisuća godina, te je danas smatrano silom života koji opušta i puni baterije. Vještina upravljanja jedrilicom na vodi koja se pokreće isključivo snagom vjetra zahtijeva vremena dok se ne izuči, no zauzvrat nudi mnogo- vrijeme na otvorenom moru, sunčeve zrake, svjež morski zrak, uvale, čisto more, životinjski svijet, otočići i plaže. Kod jedrenja je najbitnije pouzdanost u jedrilicu i njenu opremu, dakle zahtijeva održavanja i redovito obnavljanje.

Jahanje

Jahanje je iznimno zahtijevan sport za one koji se prvi put uključe u njega te zahtijeva psihičku povezanost jahača i konja kako bi se mogli razumjeti znakovi i našla rješenja. U jahanju sve je stvar vremena, znanja te strpljivosti, ali i individualni pristup, kako konju tako i jahaču. Zaljubljenici u prirodu i avanturu mogu uživati u jahanju Kamenjakom i otkrivanju njegovih ljepota.

Pješačenje

Kako danas velika većina stanovništva živi u urbaniziranim zemljama, gradovima i naseljima, potreba za odmorom i upoznavanjem prirode u obliku laganog pješačenja i trekinga postaje sve izraženija, posebice u dijelovima netaknute prirode. Provođenje odmora hodanjem po neutabanim stazama i puteljcima, otkrivajući skrivene kutke, turistu omogućuje doticaj s netaknutom prirodom, najljepšom i u svom izvornom stanju.

Kod pješačenja je zanimljivo kako je ovakav oblik turizma često jedini način dolaska do skrivenih dragulja destinacije, i mogućnost osobnog dolaska do prekrasnih dijelova prirode, spomenika, ostataka, i sl. Sasvim prirodan oblik turizma, ukoliko se naravno turisti ponašaju odgovorno i ne bacaju smeće putem, te ne uništavaju floru i faunu, jedno je od mnogih pozitivnih rješenja koje nudi mnoštvo blagodati kako za prirodu i njeno očuvanje, tako i za turista te njegovo turističko iskustvo. Pješački turizam ne zahtijeva gotovo pa nikakva ulaganja, jer se koristi onim već postojećim, stazama i putovima koji se na tom djelu nalaze odavno. Pješački turizam daje iznimnu mogućnost priznavanja prirode onakve kakva je i njenu nesmetanu konzumaciju u skladu s načelima održivog i ekološkog razvoja. Kamenjak ima mnogo staza i puteva, jedino što treba uložiti jest napraviti kvalitetan i opsežniji vodič, koji će prikazati sve staze i stazice, s upozorenjima o flori i fauni te načinima ponašanja u prirodi.

5.5.2. Ekoturizam

Sve više ljudi počelo je razvijati svijest o održivosti, pa se tako ekologija, zaštita okoliša i zeleno razmišljanje i djelovanje sve više primjenjuju. Djelovanje po načelima održivog turizma sve se više počelo primjenjivati pa se tako javio i eko turizam kao selektivni oblik turizma. Ovdje nije riječ samo o zdravom putovanju, već o djelovanju ili pak uvažavanju zaštite okoline.

Ekoturizam traži očuvana i prirodno lijepa mjesta za odvijanje, dakle da nisu devastirana od strane ljudske ruke, jer sa svojim principima ekoturizam pomaže

čovjeka vratiti prirodi, što je on usred brzih i naglih promjena i globalizacijskih procesa, preko noći izgubio. Ekoturizam se odvija na mjestima koja nisu devastirana, već imaju svoju očuvanost i ljepotu, a u samom procesu uključena je edukacija o okolišu što omogućuje ponovni doticaj čovjeka s prirodom. Kod ekoturizma važne stavke su da je on ekološki održiv, podučava o okolišu, zasniva se na prirodi i ima koristi za lokalnu zajednicu. Čorak i Mikačić (2006) za ekoturizam navode kako prema ostvarenom prometu nije najvažnija vrsta, no svakako se najviše spominje i ima najveću medijsku zastupljenost. Vezuju ga uz avanturistički turizam, turizam u prirodi te često uz ruralni turizam.

Međunarodno društvo za ekoturizam na svojim mrežnim stranicama (www.ecotourism.org) uobličio je načela ekoturizma:

- minimaliziranje negativnih utjecaja na prirodu i kulturu,
- obrazovanje turista o zaštiti okoliša,
- naglašavanje važnosti odgovornog poslovanja u suradnji s lokalnim stanovništvom,
- težnja za maksimiziranjem ekonomske koristi za zemlju domaćina, lokalna poduzeća i zajednice,
- težnja da razvoj turizma ne prelazi društvene i prirodne granice prihvatljivih promjena koje određuju istraživači u dogovoru s lokalnim stanovništvom,
- oslanjanje na infrastrukturu koja je razvijena u skladu sa životnom sredinom.

Ekoturizam kao koncept „prema definiciji UNWTO-a čine svi oblici prirodnog turizma u kojima je glavna motivacija turista promatranje i uvažavanje prirode i tradicionalnih kultura koje dominiraju u prirodnim područjima" (Čorak i Mikačić, 2006., str. 152.). Kako na Kamenjaku postoji mnogo vrsta ptica, čak 146 od čega 130 rijetkih i ugroženih, jedan vid ekoturizma svakako možemo provoditi održavanjem vođenih grupa u promatranju ptica.

U svijetu to odavno postoji te sve više ljudi prisustvuje promatranju, a neki od njih su postali i "sakupljači" viđenih ptica koje bilježe u svoje knjižice. Kako bi se uopće moglo provoditi, potrebno je imati vrsnog znalca o pticama, koji bi bio vodič, jer nema ništa gore kada vas vodi nestručna osoba. Na taj način dobiva se održiv način turističkog kretanja koji pomaže očuvati prirodu i vratiti čovjeka prirodi.

5.6. Swot (tows) za turizam na Kamenjaku

Prema svemu navedenom o zaštićenom području prirode rt Kamenjak, u nastavku će za turizam na tom području biti prikazana SWOT matrica, te TOWS matrica iz koje su izvedene četiri strategije. U Tablici 3. nalazi se SWOT matrica, koja prikazuje snage, slabosti, prilike i prijetnje razvoja turizma na tom području.

Tablica 3.: SWOT matrica turizma na rtu Kamenjak

Snage	Slabosti
<p>Dobar položaj – nalazi se u turistički razvijenoj Istri, u neposrednoj blizini turistički razvijenog grada Pule, te mjesta pod nazivom Premantura; blizina Italije i Slovenije, iz kojih su brojni gosti na području Istre;</p> <p>Prekrasna i specifična netaknuta priroda na kopnu, čisto more i bogat podvodni svijet; jak i prepoznatljiv brand</p> <p>Pogodan je za razvoj selektivnih oblika turizma: biciklizam, surfanje na moru, pješaćenje, penjanje po stjenovitoj obali, ekoturizam, agroturizam, ronjenje, plivanje</p> <p>Naplaćivanje ulaza omogućava ostvarivanje većih prihoda, ali i ono najvažnije - potiče turiste na veće korištenje bicikala, i manjih motornih vozila, pa se na takav način štiti priroda i održava se veća čistoća zraka; ostvarivanje prihoda lokalnom stanovništvu</p> <p>More je u udaljenijim dijelovima od obale duboko, pa je to područje privlačno nautičarima koji su po platežnoj moći veliki potrošači</p>	<p>Izloženost obale i mora velikim turističkim pritiscima, nemogućnost jačeg kontroliranja turističkih aktivnosti kojima se uništava okoliš (odlaganje otpada na kopnu i moru), previsoka cijena ulaza za lokalno stanovništvo, ali i za većinu turista: u 2020. godini dnevna cijena je bila 80 kuna, što je uvećano u odnosu na prethodna razdoblja (po pitanju turista visoka cijena ulaza može biti i prednost jer se na takav način može kontrolirati veliki broj ljudi, ali i privući turisti koji imaju veću platežnu moć), nedovoljna mogućnost uživanja lokalnog stanovništva u prirodi i moru u vrijeme ljetne sezone, jer je prezaposleno (turizam na Kamenjaku je sezonskog karaktera) pa stanovnici Premanture i grada Pule imaju puno posla vezanog uz ispunjavanje turističkih potreba</p>
Prilike	Prijetnje
<p>Moguće je iskoristiti područje za bolju rekreaciju, dodati više rekreativnih sadržaja, zabavnih sadržaja za djecu uz obalne dijelove, mogućnost korištenja promocije putem interneta, brošura, kataloga, bolje informirati i upoznati javnost s potrebom zaštite područja od onečišćenja, uz pomoć tehnologije osvijestiti turiste o očuvanju okoliša, mogućnost boljeg razvoja ekoturizma: održavanjem vođenih grupa u promatranju ptica koje su brojne na Kamenjaku; u svijetu to odavno postoji, puno turista su "sakupljači" viđenih ptica koje slikaju i bilježe u svoje knjižice; mogućnost educiranja potrebnih djelatnika za zaštitu prirode (poznavatelji biljnih vrsta, koji bi mogli biti vodiči edukativnih tura po Kamenjaku), dobri preduvjeti za održiv način turističkih kretanja koji omogućavaju očuvanje</p>	<p>Masovnost turizma, uništavanje prirode onečišćenjem, mogućim požarima, pa samim time i stvaranje lošeg imidža područja, odnosno onečišćenja mogu utjecati na smanjivanje broja posjetitelja; zatim zbog trenutno velikog broja ljudi na tom području gubi se sloboda i mir koji bi inače trebali biti obilježje takvih mjesta za odmor u prirodi</p>

Prema prikazanoj SWOT matrici turizma na Kamenjaku, u nastavku će biti prikazana TOWS matrica izvedena iz SWOT matice. TOWS matrica prikazuje različite veze između unutarnjih i vanjskih čimbenika okruženja, na temelju čega nastaju strategije maxi maxi (maksimizira snage da bi se maksimizirale prilike u okolini), mini – maxi (minimizira interne slabosti i maksimizira eksterne prilike), maxi – mini (maksimizira interne prednosti uz minimiziranje eksternih prijetnji) i mini – mini strategija (minimiziranje internih slabosti i eksternih prijetnji).

Tablica 4.: TOWS matrica turizma na Kamenjaku

<p><u>Maksi – maxi strategija (snage-prilike)</u></p> <p>Razvoj jakog i prepoznatljivog branda na temelju čega se može iskoristiti blizina emitivnih turističkih tržišta; u tome pomaže dobra prometna povezanost područja s Europom i Mediteranom, mogućnost privlačenja turista veće platežne moći koji su općenito obrazovaniji i educiraniji po pitanju očuvanja okoliša, što je pogodno za održivi razvoj turizma na zaštićenom području prirode rt Kamenjak</p>	<p><u>Mini – maxi strategija (slabosti - prilike)</u></p> <p>Uz pomoć korištenja suvremene informacijsko – komunikacijske tehnologije Kamenjak ima mogućnost promocije, ali i pružanja informacija o važnosti brige o okolišu te o njegovoj vrijednosti, odnosno može se utjecati na povećavanje svijesti o očuvanju vrijednosti okoliša, utjecati na bolji razvoj turizma educiranjem potrebnih zaposlenika, vodiča, koji će vođenjem tura naglašavati važnost zaštite flore i faune na rtu Kamenjak</p>
<p><u>Maksi – mini strategija (prednosti - prijetnje)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - edukacija i obuka zaposlenika koji su važan resurs za očuvanje zaštićenog područja prirode rt Kamenjak - visokim cijenama ulaznica se može utjecati na smanjenje masovnosti, pa samim time i onečišćenja zaštićenog područja, te na takav način vratiti mjestu mirno okruženje 	<p><u>Mini – mini strategija (slabosti - prijetnje)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - za očuvanje pozitivnog imidža i konkurentnosti trebalo bi prilagoditi cijenu kvaliteti, što je trenutno u dobrom omjeru, te utječe na smanjenje masovnosti, međutim cijenu je potrebno prilagoditi mogućnostima lokalnog stanovništva, koje bi trebalo imati slobodan ulaz, jer svakako zbog prezaposlenosti u vrijeme ljetne sezone rijetko ima vremena za odlazak na rt Kamenjak

Izvor: izrada autorice

Prema prikazanim analizama, može se zaključiti da je razvoj turizma na zaštićenom području prirode rt Kamenjak veoma razvijen, pa je fokus na njegovoj održivosti. Uprava zaštićenog područja Kamenjak trenutno dobro provodi upravljanje zaštićenim područjem, te uspješno pronalazi rješenja za održivost, kojih s ciljem očuvanja vrijednosti tog područja neće izostati niti u budućnosti.

ZAKLJUČAK

Rt Kamenjak je jedno od zaštićenih područja prirode Hrvatske, koji se nalazi na krajnjem jugu Istre, te pripada kategoriji zaštićenih krajobraza. Već postojeća turistička ponuda Kamenjaka dodatno se obogatila s dosadašnjim poticanjem razvoja selektivnih oblika turizma, a daljnja ulaganja i daljnji razvoj kreirat će neke nove segmente u turističkoj ponudi i privući ih još više. Njihovo poticanje odlična je protuteža masovnom, standardnom 3S turizmu jer Kamenjak je više od toga. Potrebno je istraživanje njegovih ljepota na više načina, a ne samo kupajući i sunčajući se. Ulaganja i razvijanje novih ideja trebalo bi pomoći sve većem problemu Kamenjaka, a to je loša raspoređenost turističkih tokova, čime se pokušalo doskočiti povećanjem cijena ulaznica za 100%, no i dalje svakodnevno u vrhuncu sezone Kamenjakom dnevno pređe preko 2 000 vozila! Pravomjernu distribuciju posjetitelja treba što hitnije riješiti kako bi prirodne ljepote Kamenjaka još dugo bile ovdje. Ako se i dalje dozvoli prodor i djelovanja turista, ali i domicilnog stanovništva u neprimjernoj količini i nedopuštenim oblicima, sadašnji izgled, ali i osobina, odnosno karakter kojim Kamenjak odiše, će se degradirati. Važno je imati normative dopuštene količine posjetioca čime će se regulirati koliko toliko ukupni turistički kapacitet apsorpcije koja neće prelaziti nikakve kritične granice zaštite i regeneracije područja iz jednog jedinog razloga, a to je kako se ne bi naglo počela smanjivati vrijednost Kamenjaka. Kada već posjedujemo takav resurs s kojim možemo razviti mnogo bolji, kvalitetniji i održiviji vid i oblik turizma, potrebno je pravovremeno djelovanje u rekonstruiranju dosadašnje ponude. Turistička destinacija može profitirati ili izgubiti od utjecaja turizma. Sasvim je jasno kako manju štetu na prirodne resurse i lokalno domicilno stanovništvo ima usmjerenje razvoja usko specijaliziranih turističkih proizvoda nego masovnih turističkih proizvoda. Kada se sagleda sam Kamenjak i turiste koji ga posjećuju, nažalost, bez povećanja popratnih sadržaja, razvijanja novih selektivnih vrsta turizma i njegovih podvrsta, činjenica je kako ono što vidimo i dalje ima naznake masovnog turizma zbog pretjeranog pritiska turista na obalu i priobalje, a mnogo manje zbog ostalih oblika turizma i ponude. Ne smije se dopustiti da takav masovni vid oblika turizma bude i dalje osnovni oblik ponude destinacije Kamenjak, jer u suprotnom, doći će do devastacije te neće mnogo toga preostati za buduće naraštaje. Šutnja ne donosi ništa dobro, potrebno je napokon progovoriti jer će se

tako potaknuti ljude na određene mjere kojima će se krenuti, za početak, s ublažavanjem negativnih učinaka, a s godinama možda i do eliminiranja. Problematika je zaštita okoliša jer je uglavnom pod upravljanjem državne uprave, čime se ona i dalje percipira samo kao određena zakonska regulativa. Shodno tome, bez nekog pravnog sustava koji će služiti kao poticaj i pohvala odgovornog djelovanja prema okolišu teško je nešto postići. Bitno je kod ljudi razviti usađeno razumijevanje, štovanje te djelovanje u očuvanju ekoloških vrijednosti područja kako bi se popularizirala sama ideja održivog turizma a sve u skladu sa zaštitom prirode i okoliša. Bitno je donositi sustavno planirane dokumente sa strogim ekološkim i održivim načelima, i provoditi takvu turističku politiku koja će ići u korist prirodi, ekologiji, kulturi, te naposljetku i ljudima. Bitno je koristiti manje resursa i stvarati manju štetu za okoliš, jer želje i potrebe tržišta mogu se zadovoljiti i na drukčiji način. Važno je da naučimo učiti štiti okoliš. Ne postoji put koji je lagan i utaban, već ga mi kao pojedinci moramo početi "krčiti". Najveći stupanj brige o okolišu i o lokalnom mora biti u interesu i domicila i turista i države. Priroda je izvor života koji se mora sačuvati i ne smije se kvariti njezinu ravnotežu, međuzavisnost i raznovrsnost te veliku moć samostalnog razmnožavanja. Jer danas je problem zaštite i očuvanja okoliša postao jednako bitan kao i problem gladi u svijetu.

SAŽETAK

U radu je bilo riječi o utjecajima razvoja turizma na zaštićena područja prirode. Najprije se u radu objašnjavalo poimanje turizma, pokretački čimbenici, turističke potrebe, motivi, rekreacija, utjecaji turizma, masovni i suvremeni turizam, te autentičnost u turizmu. Nadalje bilo je riječi o hrvatskom turizmu, njegovoj razvijenosti i obilježjima, turističkoj ponudi, te o potrebi za održivim razvojem turizma. U središtu rada bilo je riječi o definiranju i klasifikaciji zaštićenih područja prirode, o zaštićenim područjima u Hrvatskoj, upravljanju zaštićenim područjima, te o kapacitetima za upravljanje zaštićenim područjima. U zadnjem dijelu rada u fokusu je bilo analiziranje turizma u Istri, uz prikazivanje primjera iz prakse na zaštićenom području rtu Kamenjaku, pri čemu je objašnjena njegova turistička ponuda, utjecaji turizma, zaštita prirode, turistički pritisak na obalu i more, orijentacije razvoja turizma na Kamenjaku, selektivni oblici turizma na Kamenjaku, te se naposljetku prikazuje Swot i Tows matrica turizma na Kamenjaku.

Ključne riječi: selektivni oblici turizma, rt Kamenjak, održivi turizam, zaštićena područja prirode, zaštita okoliša, upravljanje razvojem zaštićenih područja

ABSTRACT

The paper discusses the impacts of tourism development on protected areas of nature. First, the paper explained the concept of tourism, driving factors, tourist needs, motives, recreation, the effects of tourism, mass and modern tourism, and authenticity in tourism. Furthermore, it talked about Croatian tourism, its development and characteristics, touristic offer, and the need for sustainable tourism development. The paper focused on the definition and classification of protected nature areas, protected areas in Croatia, management of protected areas, and capacities for the management of protected areas. The last part of the paper focused on the analysis of tourism in Istria, showing examples from practice in the protected area of Cape Kamenjak, explaining its tourist offer, the effects of tourism, nature protection, tourist

pressure on the coast and sea, tourism development orientations on Kamenjak , selective forms of tourism on Kamenjak, and finally the Swot and Tows matrix of tourism on Kamenjak is presented.

Keywords: selective forms of tourism, Cape Kamenjak, sustainable tourism, protected areas of nature, environmental protection, management of protected areas development

LITERATURA

Knjige:

1. Alfier, D. (2010.) *Zaštita prirode u razvijanju turizma*, Zagreb, Nebo d.o.o.
2. Družić, I., Akrap, A., Barić, V. (2003.) *Hrvatski gospodarski razvoj*, Zagreb, Ekonomski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Politička kultura – nakladno istraživački zavod
3. Čorak, S., Mikačić, V. (2006.) *Hrvatski turizam- plavo, bijelo, zeleno*, Zagreb, Institut za turizam
4. Čavlek, N., et.al. (2007.) *Turizam i sport- razvojni aspekti*, Zagreb, Školska knjiga
5. Geić, S. (2011.) *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Split, Sveučilište u Splitu
6. Gržinić, J., Bevanda, V. (2014.) *Suvremni trendovi u turizmu*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula
7. Iveša, N. et.al. (2015.) *Istarska podvodna priča*, Medulin, Klub za podvodne aktivnosti
8. Jadrešević, V. (2010.) *Janusovo lice turizma, Od masovnog do selektivno - održivog turizma*, Zagreb, Plejada d.o.o.
9. Kušen, E. (2002.) *Turistička atrakcijska osnova*, Zagreb, Institut za turizam
10. Orlić, I. (2013.) *Istra kroz tri generacije - između svakodnevne konstrukcije identiteta i turističkog proizvoda*, Pazin, Etnografski muzej Istre
11. Pirjevac, B. (1998.) *Ekonomska obilježja turizma*, Zagreb, Golden marketing
12. Pike, S. (2010.) *Marketing turističkog odredišta*, Plus d.o.o., Zagreb
13. Skoko, N. (2013.) *Kamenjak - Premantura*, Hrvatska, Premantura, Javna ustanova Kamenjak

14. Vukonić, B. (2010) *Turizam – budućnost mnogih iluzija*, Plejada d.o.o., Zagreb

E – knjige:

1. Gržinić, J. (2019.) *Uvod u turizam: povijest, razvoj, perspektive*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, dostupno na: <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A3111/datastream/FILE0/view> (28.09.2020.)

Članci:

1. Babić, S., *Nove strategije - Koronavirus će brendove gurnuti prema održivosti i ekologiji*, Lider media, 2020., dostupno na: <https://lider.media/poslovna-scena/hrvatska/nove-strategije-koronavirus-ce-brendove-gurnuti-prema-odrzivosti-i-ekologiji-130437> (30.09.2020.)
2. Dinka, T., *Dinosaur, staza na Kamenjaku*, 2012., Istrapedia, dostupno na: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/2005/dinosaur-staza-na-kamenjaku> (30.09.2020.)
3. Golub, B., Jaković, B., *Attitudes of tourist boards on the involvement of local people in the development of tourism in nature protected areas: the example of the Mura-Drava Regional Park*, Oeconomica Jadertina, Vol. 9, No. 2, 2019., (str. 3-20), dostupno na: www.hrcak.srce.hr (28.09.2020.)
4. Vidak, N., Sindik, J., *Pravci razvoja suvremenog turizma – pretpostavke za održivi turizam u Hrvatskoj*, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, No. 9, 2015., (str. 295-302), dostupno na: www.hrcak.srce.hr (29.09.2020.)
5. Žagar, I. (2013) *Razvoj turizma u Općini Medulin od konca 19. stoljeća do danas*, Monografija Općine Medulin, Općina Medulin, Medulin, (str. 264-286.)
6. Žuvela, I. (1998) [Optimalizacija strukture ponude turističke destinacije, Tourism hospitality management, God. 4, Br. 1, str. 205-219, dostupno na: www.hrcak.srce.hr](http://www.hrcak.srce.hr) (3.11.2018.)

Strategije:

1. *Vlada Republike Hrvatske, Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.*, MINT, Zagreb, 2013., dostupno na:
<https://mint.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strategija-turizam-2020-veljaca2013.pdf> (28.09.2020.)

Planovi:

1. Carić, H., Škunca, O., *Akcijski plan razvoja zelenog turizma*, Institut za turizam, Zagreb, 2016., dostupno na:
https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/160715_AP_Zelenog_t.pdf
(30.09.2020.)
2. Turistička zajednica Istarske županije, Horwath HTL, *Master plan turizma Istarske županije 2015. – 2025.*, Poreč, 2015., dostupno na:
https://istra.hr/downloadf/Master_Plan_Turizma_Istarske_Zupanije_2015-2025.pdf (30.09.2020.)

Zakoni:

1. *Zakon o zaštiti prirode*, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, dostupno na:
<https://www.zakon.hr/z/403/Zakon-o-za%C5%A1titi-prirode> (29.09.2020.)

Internetski izvori:

1. Amicus Gropu Istra, *Početna stranica; Izlet biciklom Premantura cjelodnevno Rt Kamenjak park prirode*, 2020., dostupno na: <https://amicus-istra.com/izlet/izlet-biciklom-premantura-cjelodnevno-rt-kamenjak/>
(30.09.2020.)
2. Camping.hr, *Spomenici pod zaštitom UNESCO-a*, 2020., dostupno na:
<https://www.camping.hr/hr/hrvatska/spomenici-unesco> (30.09.2020.)

3. DZS, Dolasci i noćenja turista u 2019. godini, Godina: LVI., Zagreb, 2020./28.02., Broj: 4.3.2., dostupno na:
https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/04-03-02_01_2019.htm
(29.09.2020.)
4. *Eco tourism*, www.ecotourism.org (9.11.2018.)
5. Kamenjak javna ustanova, *Naslovnica; Planiraj posjet; Rekreacija*, Premantura, 2020., dostupno na: <https://kamenjak.hr/hr/planiraj-posjet/rekreacija> (30.09.2020.)
6. Kamenjak javna ustanova, *Geologija*, 2020., dostupno na: <https://kamenjak.hr/hr/prirodna-obiljezja/geologija> (30.09.2020.)
7. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, *Što je zaštićeno područje*, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2020., dostupno na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje> (30.09.2020.)
8. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, *Kategorije zaštićenih područja*, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2020., dostupno na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja> (30.09.2020.)
9. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, *Upravljanje zaštićenim područjima*, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2020., <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima> (30.09.2020.)
10. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, *Kapaciteti za upravljanje zaštićenim područjima*, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2020., dostupno na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/kapaciteti-za-upravljanje-zasticenim-podrucjima> (30.09.2020.)
11. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zavod za zaštitu okoliša i prirode, *Nacionalni plan jačanja kapaciteta*, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, 2020., <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/kapaciteti-za-upravljanje-zasticenim-podrucjima/nacionalni> (30.09.2020.)
12. Nacionalni park Paklenica, Početna; Dobrodošli, 2020., dostupno na: <https://www.np-paklenica.hr/hr/> (30.09.2020.)

13. Nacionalni park Paklenica, Brošura Nacionalni park Paklenica, 2012., dostupno na:
https://www.np-paklenica.hr/images/brosure/paklenica%20hr_eng%2012+4%20web.pdf
(30.09.2020.)
14. Natura Histrica, *Zaštićena područja*, 2020., dostupno na: <http://www.natura-histrica.hr/hr/zasticene-prirodne-vrijednosti/zasticena-podrucja-1> (30.09.2020.)
15. Istarska Županija, *Istarsku župan posjetio JU Kamenjak*, www.istra-istria.hr/index.php?id=2326&tx_ttnews%5Btt_news%5D=3455&cHash=db1707f1e3 (4.11.2018.)
16. Istrian Farm, *Istrian Farm Cape Kamenjak*, 2020., dostupno na: <http://istarskafarma.com/> (30.09.2020.)
17. Lonely Planet, www.lonelyplanet.com (2.11.2018.)
18. Održivi turizam, www.odrzivi.turizam.hr (5.11.2018.)
19. Održivi turizam Hrvatska, *Naslovnica; Primjeri dobre prakse; Domaći*, 2020., dostupno na: <http://www.odrzivi.turizam.hr/> (30.09.2020.)
20. Održivi turizam Hrvatska, *Resursi; Prirodna baština*, 2020., dostupno na: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=114> (30.09.2020.)
21. Putovnica, *Rt Kamenjak*, dostupno na: www.putovnica.net/odredista/hrvatska/rt-kamenjak (28.10.2018.)
22. Premantura.net, *Safari Bar Kamenjak Premantura*, 2020., dostupno na: <https://www.premantura.net/item/safari-bar-kamenjak-premantura/>
(30.09.2020.)
23. Windsurfstation, *Windsurf*, 2020., dostupno na: <https://windsurfstation.com/windsurf/> (30.09.2020.)

POPIS SLIKA

Slika 1.: Nacionalni park Paklenica – penjanje po stijenama kanjona Velike Paklenice.....	16
Slika 2.: Plitvička jezera.....	18
Slika 3.: Ciklus prilagodljivog upravljanja zaštićenim područjem.....	27
Slika 4.: Geografski položaj Istre.....	31
Slika 5.: Safari bar na Kamenjaku.....	38
Slika 6.: Istarska farma na Kamenjaku.....	39
Slika 7.: Skulpture dionsaura na Kamenjaku – staza dinosaura.....	40
Slika 8.: Windsurfing na Kamenjaku.....	52
Slika 9.: Biciklizam na Kamenjaku.....	53

POPIS TABLICA

Tablica 1.: Kategorizacija zaštićenih područja prirode.....	
23	
Tablica 2.: Broj zaštićenih područja prirode u Hrvatskoj 2020. godine, prema kategorijama.....	25
Tablica 3.: SWOT matrica turizma na rtu Kamenjak.....	
57	
Tablica 4.: TOWS matrica turizma na Kamenjaku.....	
58	

